

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Maria Ivarsson Thored

När idrottsmän blir gärningsmän – Gränsen mellan ansvarsfrihet och straffrättsligt ansvar vid våld begånget under idrottsutövande

LAGM01 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Christoffer Wong

Termin för examen: Period 1 VT 2016

Innehållsförteckning

SUMMARY	4
SAMMANFATTNING	6
FÖRORD	8
FÖRKORTNINGAR	9
1. INLEDNING	10
1.1 INLEDANDE BAKGRUND TILL ÄMNET	10
1.2 FORSKNINGSLÄGET	11
1.3 FRÅGESTÄLLNINGAR OCH SYFTE	11
1.4 METOD OCH MATERIAL	12
1.5 AVGRÄNSNINGAR	14
1.6 TERMINOLOGI	15
1.7 DISPOSITION	16
2. ALLMÄNNA UTGÅNGSPUNKTER FÖR UPPSATSEN	17
2.1 INLEDANDE ANMÄRKNINGAR	17
2.2 IDROTTSRÖRELSEN OCH DESS SJÄLVBESTÄMMANDERÄTT	17
2.3 LIKHET INFÖR LAGEN	18
2.4 KRAVEN PÅ RÄTTSSÄKERHET OCH FÖRUTSEBARHET	19
3. BROTTSBEGREPPET OCH BROTTSBESKRIVNINGSENLIGHET	20
3.1 BROTT SOM BEGREPP	20
3.2 BROTTSBESKRIVNINGSENLIGHET	21
3.2.1 Gärning	22
3.2.2 Orsakande	22
3.2.3 Effektsbrott, skade- och faredelikt	23
3.2.4 Gärningsculpa	23
4. RÄTTFÄRDIGANDE OMSTÄNDIGHETER	27
4.1 INLEDANDE ANMÄRKNINGAR	27
4.2 SAMTYCKE	27
4.2.1 Allmänt om 24 kap. 7 § brottsbalken	27
4.2.2 Ett samtyckes giltighet	28
4.2.3 Ett samtyckes försvarlighetsbedömning	29
4.2.4 Samtyckets tillämplighetsområde vad gäller misshandelsbrotten	30
4.3 SOCIAL ADEKVANS	31
4.3.1 Allmänt om social adekvans	31
4.3.2 Definitionen av begreppet social adekvans	32
4.3.3 Social adekvans som rättfärdigande omständighet i praxis	33
5. ANSVAR OCH ANSVARSFRIHET INOM IDROTTEN	36
5.1 INLEDANDE KOMMENTARER OCH ANMÄRKNINGAR	36
5.2 OMFATTNINGEN AV ANSVARSFRIHET INOM IDROTTEN	37
5.3 ANSVARSFRIHET TILL FÖLJD AV VILKEN ANSVARSFRIHETSGRUND?	39
5.3.1 Allmänt om val av ansvarsfrihetsgrund	39
5.3.2 Till följd av samtycke	39
5.3.3 Till följd av social adekvans	40
5.3.4 Till följd av en intresseavvägning	40
5.4 SLUTSATSER	41
6. IDROTTSRELATERAT VÅLD I PRAXIS	43
6.1 INLEDANDE KOMMENTARER OCH ANMÄRKNINGAR	43
6.2 PRAXIS RÖRANDE DOMSTOLENS RÄTT ATT DÖMA I IDROTTSRELATERADE MÅL	44

6.3 VÅLD I SAMBAND MED SPEL ELLER I DIREKT ANSLUTNING TILL NÄRKAMPER.....	45
6.3.1 Praxis där åtal bifallits.....	45
6.3.2 Praxis där åtal ogillats.....	46
6.4 VÅLD UTAN SAMBAND MED SPEL.....	48
6.4.1 Praxis där åtal bifallits.....	48
6.4.2 Praxis där åtal ogillats.....	49
6.5 SLUTSATSER	50
6.5.1 Situationer som prövats av underrätterna.....	50
6.5.2 Ansvarsbedömningen när spelet är igång och när det är avblåst.....	50
6.5.3 Val av ansvarsfrihetsgrund.....	52
7. AVSLUTANDE SLUTSATSER OCH ANALYS	53
7.1 NÄR IDROTTSRELATERAT VÅLD FÖRANLEDER STRAFFRÄTTSLIGT ANSVAR.....	53
7.2 PROBLEMATISERANDE AV DEN STRAFFRÄTTSLIGA SÄRBEHANDLINGEN AV IDROTTSRELATERAT VÅLD	54
7.3 PROBLEMATISERANDE AV DET OKLARA RÄTTSLÄGET	54
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	56
RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	60

Summary

During participation in sport games the athletes are constantly exposed to violence that would be considered as assault or abuse if it happened on any other location. These acts of violence are often required to fulfill the purpose of the sport, and are sometimes even allowed according to the rules of the game, and can not cause culpability. But how much violence is enough to legally punish the athlete for acts committed on the field? The purpose of this essay is to increase the knowledge of the criminal regulation of violence committed during participation in sports and thus answer the question under which circumstances an athlete can be legally responsible for acts of violence on the field. The method used in this essay is the grounds of legal dogma. However the method has not been used strictly but instead it has been extended to also include case law from lower court. The material used in the essay are mainly legal doctrine and case law from lower court but laws with comments, legislative history and precedents have also been used in the amount it has been available in this area. The general starting points of the essay has been the principle of equality before the law and the requirements of rule of law and predictability.

What constitutes a crime is regulated in the 1 chapter 1§ in the Swedish Penal Code. According to the regulation a crime is an act, written in law, to which a penalty is prescribed. Besides from this formal requirement some necessary condition must be fulfilled. Asp, Ulväng and Jareborg divide these necessary condition into the necessary conditions for undued deed and the necessary conditions for personal responsibility. This essay only contains the first necessary conditions, undued deed. The necessary conditions for undued deed can also be divided into two conditions: the crime accordance and the absence of justifying circumstances. The justifying circumstances of relevance for this essay is consent, which is regulated in 24 chapter 7 § the Swedish Penal Code, and social adequacy.

In the legal assessment of violence committed during participation in sport the court take into account the rules and the purpose of the specific sport. The doctrine as well as the legislative history and case law from lower court all agree under which circumstances violence during sports should be legally punished and which acts that not should be. Acts of violence which is against the rules in the sport but in accordance with the purpose of the sport, or act of violence within the rules, do not cause culpability. And on the contrary acts of violence which is against both the rules and the purpose of the sport do cause culpability. However the different kinds of legal sources do not agree which justifying circumstances that should be applied to violence during participation in sports. The doctrine advocate consent, social adequacy or a balance of

interests while the case law from lower court almost exclusively practise consent.

Acts of violence committed after the referee has called off the game do cause culpability due to the fact that the act does not fulfill the purpose of the game. When the game is started the crucial circumstance is whether or not the act is committed associated with the struggle for the ball/puck. Acts which is not associated with the struggle for the ball/puck do cause culpability while acts which is associated with the struggle do not.

Sammanfattning

Vid idrottsutövning utsätts idrottsmännen ständigt för knuffar och tacklingar som hade varit att bedöma som misshandel eller ofredande om de inträffat på någon annan plats. Då dessa handlingar i mångt och mycket krävs för att uppfylla syftet med idrotten, och dessutom i viss mån även är tillåtna enligt spelreglerna, kan inte samtliga av dessa handlingar föranleda straffrättsligt ansvar. Men hur långt sträcker sig egentligen ansvarsfriheten vid våld som begåtts under idrottsutövande? Syftet med uppsatsen är att öka förståelsen för den straffrättsliga regleringen av idrottsvåld och således besvara frågan under vilka omständigheter som en idrottsman kan bli straffrättsligt ansvarig för gärningar begångna på spelplanen. Den metod som har använts för uppsatsen är den rättsdogmatiska metoden. Metoden har dock inte enbart använts i strikt mening utan även utvidgats till att omfatta underrättspraxis. Det material som använts i uppsatsen är främst straffrättslig doktrin och underrättspraxis men även lagar med lagkommentarer, förarbeten och prejudicerande praxis har använts i den mån som dessa källor har funnits på området. De allmänna utgångspunkterna för uppsatsen har utgjorts av dels principen om likhet inför lagen och dels av kraven på rättssäkerhet och förutsebarhet.

Vad som utgör ett brott regleras i 1 kap. 1 § brottsbalken. Bestämmelsen anger att brott är en gärning som är beskriven i lag till vilken ett straff är föreskrivet. Förutom att detta formella krav måste vara uppfyllt krävs även att ytterligare rekvisit är uppfyllda för att brott ska anses föreligga. Asp, Ulväng och Jareborg delar in dessa rekvisit i rekvisiten för otillåten gärning och rekvisiten för personligt ansvar. I uppsatsen redogörs enbart för rekvisiten för otillåten gärning. Rekvisiten för otillåten gärning kan sedermera delas upp i brottsbeskrivningsenlighet och frånvaro av rättfärdigande omständigheter. De rättfärdigande omständigheterna som är av relevans för uppsatsens ämne är samtycke, vilket regleras i 24 kap. 7 § brottsbalken, och den oskrivna ansvarsfrihetsgrunden social adekvans.

Vid bedömningen av våld som begåtts under idrottsutövning tas hänsyn till den enskilda idrottens regler och idé. Såväl den straffrättsliga doktrinen som förarbeten och underrättspraxis synes vara överens om under vilka omständigheter som idrottsrelaterat våld ska ansvarsbefrias. Vid våldshandlingar som är regelstridiga men som faller inom ramarna för idrottens idé, eller som rent av är regelenliga, blir straffrättsligt ansvar inte aktuellt. Våldsgärningar som däremot strider mot såväl den enskilda idrottens regler som dess idé kan motsatsvis föranleda straffrättsligt ansvar. I de olika rättskällorna råder det dock delade meningar vilken ansvarsfrihetsgrund som ska tillämpas vid idrottsrelaterat våld. De

straffrättsliga författarna talar om användningen av samtycke, social adekvans eller en intresseavvägning medan praxis nästintill uteslutande tillämpar samtyckesbestämmelsen.

Gärningar som begås under idrottsutövande sedan spelet blåsts av synes föranleda straffrättsligt ansvar då gärningarna inte kan anses falla inom ramarna för spelets idé. När spelet istället är igång är det avgörande huruvida gärningen begåtts utan samband med spel om bollen/pucken eller inte. Vad gäller handlingar som begåtts utan samband med spel synes utgångspunkten vara att sådana handlingar inte kan anses överensstämma med idrottens idé och straffrättsligt ansvar blir således aktuellt. Motsatsvis synes straffrättsligt ansvar som utgångspunkt inte bli aktuellt vid handlingar som begås i samband med spel.

Förord

På en handbollsplan någonstans i södra Sverige stod den då tonåriga jag och hade just bevittnat ett avsiktligt knytnävsslag som utdelats av en spelare mot magen på en motståndare. Mitt intresse för våld som begås under idrottsutövning väcktes där och då. Som handbollsdomare sedan snart tio år tillbaka har jag flertalet gånger bevittnat våld, avsiktligt som oavsiktligt, som förmodligen hade uppfyllt rekvisiten för misshandel. Lika många gånger har jag efteråt funderat över huruvida sådana handlingar faktiskt kan bestraffas juridiskt eller om de enbart kan bli föremål för de interna idrottsliga bestraffningarna. När jag i höstas skulle fundera ut ett ämne till mitt avslutande arbete på juristprogrammet var ämnesvalet givet. Jag skulle nu få svar på mina funderingar.

Stort tack Christoffer för all den vägledning och konstruktiv kritik som du i egenskap av handledare gett mig under terminens gång. Ett stort tack ska även riktas till de personer som tagit sig tid att läsa igenom och ge kommentarer på diverse utkast av uppsatsen, hur osammanhängande texten än har varit. Sist men definitivt inte minst ska ett stort tack riktas till min fantastiska sambo för att han stått ut med min emotionella berg- och dalbana under uppsatsskrivningen och för att han alltid stöttar och ställer upp för mig. Du är guld värd Albin.

Maria Thored

Kristianstad, maj 2016

Förkortningar

BrB
HD
NJA
Prop.
RF
RH
SOU
SvJT

Brottsbalken (1962:700)
Högsta domstolen
Nytt juridiskt arkiv
Regeringens proposition
Regeringsformen (1974:152)
Rättsfall från hovrätterna
Statens offentliga utredningar
Svensk Juristtidning

1. Inledning

1.1 Inledande bakgrund till ämnet

En handbollsspelare sänkte sin motspelare med ett knytnävsslag som träffade i ansiktet under en match i handbollens högsta serie i december 2011.¹ En annan handbollsspelare slog ett slag mot motståndarens skrev utan samband med spelet i december 2013.² En fotbollsspelare fick flertalet frakturer i ansiktet och nervskador efter att han, på väg till byte, fått ett slag bakifrån i ansiktet under en match i oktober 2014.³ En ishockeyspelare attackerade provocerat en motståndare och tilldelade denne två slag med klubban bakifrån under uppvärmningen till en match i ishockeyns högsta serie i mars 2015.⁴ En handbollsspelare tilldelade motståndaren ett knytnävsslag i ansiktet och utdelade dessutom flertalet sparkar mot motståndaren sedan denne ramlat omkull.⁵ Minst fem anmälan om misshandel till följd av stryppgrepp och knytnävsslag kom in till polisen efter en match i en ungdomsturnering i fotboll sommaren 2015.⁶ Och under slutspelet i ishockey i april 2016 uppstod slagsmål redan på uppvärmningen mellan flertalet spelare.⁷

De uppräknade händelser är enbart ett fåtal exempel på våld som skett vid idrottsutövning i Sverige som media behandlat de senaste fem åren. Själva förekomsten av våld inom idrott är inte något som behöver argumenteras vidare för. Att kontaktsporter på ett eller annat sätt innehåller någon form av våld är ett allmänt känt faktum. Lindrigare våld är dessutom oundvikligt för att uppnå syftet med dessa kontaktsporter. Idrottsjuristen Krister Malmsten⁸ uttalade dessutom i april 2015 att effekterna av våldet inom vissa sporter ökat och de skador som följt av våldsutövningen således blivit värre.⁹ Det våld som begås under idrottsutövning är många gånger sådant att om gärningen hade begåtts utanför spelplanen hade gärningen förmodligen resulterat i en misshandelsanmälan. Men våld som sker vid idrottsutövning behandlas inte fullt ut på samma sätt vid den straffrättsliga bedömningen som våld som sker på annan plats. Gränsen för hur mycket våld en idrottsutövare behöver utstå skiljer sig från gränsen för straffrättsligt ansvar vid misshandel i vanliga fall. Våld som begås vid idrottsutövning kan i större utsträckning rättfärdigas vid bedömningen av ansvar och ansvarsfrihet.¹⁰ Men hur långt får egentligen våldsanvändningen inom idrotten gå innan idrottsutövaren kan anmälas och

¹ <http://www.aftonbladet.se/sportbladet/handboll/article14023613.ab> hämtad 2016-05-16.

² <http://www.aftonbladet.se/sportbladet/handboll/article17992242.ab> hämtad 2016-05-15.

³ <http://www.svt.se/nyheter/lokalt/uppsala/fotbollsspelaren-doms-for-misshandel> hämtad 2016-05-16.

⁴ <http://www.aftonbladet.se/sportbladet/hockey/sverige/shl/rogle/article20546133.ab> hämtad 2016-05-15.

⁵ <http://www.dn.se/sport/misshandel-pa-handbollsplan/> hämtad 2016-05-15.

⁶ <http://www.hd.se/2015-08-01/stort-tumult-vid-p16-match-i-eskilscupen--polis-fick-tillkallas> hämtad 2016-05-15.

⁷ <http://www.expressen.se/gt/sport/slagsmal-infor-semin---pa-uppvarmningen/> hämtad 2016-05-15.

⁸ För en närmare presentation av Krister Malmsten se avsnitt 1.2.

⁹ <http://www.alltomjuridik.se/hockeyattacken-misshandel/> hämtad 2016-05-14.

¹⁰ Se vidare under kapitel 5.

anses vara straffrättsligt ansvarig? Och när kan egentligen en idrottsman anses vara en gärningsman?

1.2 Forskningsläget

Den straffrättsliga frågan huruvida våld som begåtts på idrottsplanen ska anses utgöra ett brott, och således behandlas utav de allmänna domstolarna, eller ej kan anses falla in under det ämne som kallas för idrottsjuridik. Vid informationssökandet inför denna uppsats figurerade en del idrottsjuridisk doktrin men majoriteten utav denna doktrin avsåg främst föreningsrätt, arbetsrätt eller immaterialrätt.¹¹ Vad gäller idrottsrelaterat våld är det främst Krister Malmsten, Riksidrottsnämndens¹² ordförande tillika chefsjurist och chef för Svenska Fotbollsförbundets tävlingsavdelning, som belyst ämnet i större drag.

Vad gäller den straffrättsliga regleringen av ansvar och ansvarsfrihet, främst avseende den allmänna regleringen men till viss del även idrottsrelaterat våld¹³, förekommer mer omfattande straffrättslig doktrin. Främst Jareborg, tillsammans med Asp och Ulväng i ”Kriminalrättens grunder”, har varit aktuell för det ämnesområde som uppsatsen avser. Detta då Jareborg deltog i utredningen inför förändringen av ansvarsfrihetsgrunderna 1994. Men även författare av den straffrättsliga doktrinen så som Agge, Strahl samt Leijonhufvud, Wennberg och Ågren har framfört argument och aspekter som varit av intresse för framställningen i denna uppsats.

Jag kommer till rättsområdet bidra med att nyansera och utvidga diskussionen om ansvar och ansvarsfrihet vid våld som begås under idrottsutövning genom att inte enbart se till gällande rätt i snäv mening utan även utreda hur rättsområdet hanteras i praktiken genom att inkludera underrättspraxis.¹⁴ Jag kommer även bidra med en jämförelse av hur rättsområdet hanteras i underrättspraxis jämfört med hur förarbeten och den straffrättsliga doktrinen anser att rättsområdet borde hanteras. Genom detta tillvägagångssätt kommer jag således utreda huruvida dessa tillvägagångssätt överensstämmer med varandra.

1.3 Frågeställningar och syfte

Uppsatsens ämnesområde bygger på en övergripande huvudfrågeställning. Denna huvudfrågeställning har jag valt att formulera enligt följande:

¹¹ Se exempelvis ”Idrottsjuridik – en introduktion” av Jyri Backman från 2007 eller de olika tidsskrifterna från Idrottsjuridisk skriftserie.

¹² Riksidrottsnämnden är högst instans i bestraffningsärenden och benämner sig själva som ”idrottens högsta domstol”.

¹³ Begreppet ”idrottsrelaterat våld” kommer att redogöras för under avsnitt 1.6.

¹⁴ För vidare diskussion och argumentation över den utvidgade metoden se avsnitt 1.4

- Under vilka förutsättningar kan en idrottsman bli straffrättsligt ansvarig för våldshandlingar som begås under idrottsutövande?¹⁵

För att kunna besvara min huvudfrågeställning har jag ställt upp följande delfrågor:

- Särbehandlas våldshandlingar som begåtts under idrottsutövning och hur motiveras i så fall en sådan särbehandling?
- Hur bedömer de allmänna domstolarna våld som begåtts under idrottsutövning och hur överensstämmer denna bedömning med vad som förespråkas i förarbeten och doktrin?
- Finns det någon problematik kring den nuvarande reglering av våld som sker under idrottsutövning utifrån principerna om likhet inför lagen, rättssäkerhet och förutsebarhet?

De delfrågor jag valt att ställa upp har olika karaktär. Den första delfrågan är av teoretisk karaktär utifrån gällande rätt. Den andra delfrågan är istället praktisk, det vill säga den behandlar hur domstolarna bedömer idrottsrelaterat våld i praktiken. Den sista delfrågan är vare sig teoretisk eller praktisk utan är istället problematiserande utifrån de angivna principerna. Innan delfrågorna kan besvaras måste en redogörelse för straffansvar och ansvarsfrihet i övrigt göras. Under vilka förutsättningar en gärning anses vara otillåten och när rättfärdigande omständigheter kan vara aktuella är således inte en del av frågeställningarna. Rättsområdena kommer dock att behandlas i framställningen för att läsaren ska få med sig en nödvändig bakgrund till ansvar och ansvarsfrihet.¹⁶

Mitt syfte med uppsatsen är att genom att besvara frågeställningen öka förståelsen för den straffrättsliga regleringen av våld som sker under idrottsutövning. Målet med uppsatsen är således att klargöra gängse uppfattning av när en idrottsman kan bli ansvarsbefriad på grund av att gärningen begåtts i samband med idrottsutövning och när idrottsmannen istället bedöms vara straffrättsligt ansvarig för sina gärningar. Målet är även att analysera den straffrättsliga regleringen av idrottsrelaterat våld utifrån principerna om likhet inför lagen, rättssäkerhet och förutsebarhet.

1.4 Metod och material

I kapitel 2 har jag enbart avsett att ge en bakgrund till ämnet och beskriva de allmänna utgångspunkter som uppsatsen till sin argumentation bygger på. Någon särskild metod har således inte tillämpats på kapitlet. Det material som jag har använt mig av för att redogöra för idrottsrörelsen och dess självbestämmanderätt är statistik och undersökningar som Riksidrottsförbundet sammanställt, regleringsbrevet för budgetåret 2016 och till viss del Malmstens diverse framställningar om idrottsrörelsen. I den del av

¹⁵ Begreppet ”under idrottsutövande” kommer att preciseras under avsnitt 1.6.

¹⁶ Se vidare under kapitel 3 och 4.

kapitel 2 som utgör en redogörelse för de utgångspunkter som uppsatsen bygger på har materialet enbart utgjorts av straffrättslig doktrin.

I kapitel 3-5, avseende den juridiska regleringen, har jag beskrivit gällande rätt utifrån de få rättskällor som finns att tillhandahålla på respektive område. Arbetssättet har till stor del bestått av litteraturstudier av den straffrättsliga doktrinen. Förutom litteraturstudier har även lag med lagkommentarer, förarbeten och i viss mån även praxis använts. I kapitel 3-5 har de primära källorna utgjorts av en jämförelse mellan olika verk inom den straffrättsliga litteraturen. Dock har störst vikt i kapitel 3-4 lagts på den framställning som gjorts av Jareborg, tillsammans med Asp och Ulväng, då Jareborg deltagit som expert i Fängelsestraffkommitténs betänkande SOU 1988:7. SOU:n lag till grund för den proposition, prop. 1993/94:130, som sedermera ledde till ändringar i ansvarsfrihetsgrunderna och införandet av bland annat samtyckesbestämmelsen i BrB. I kapitel 5, och då främst i avsnitt 5.2, har min primära källa för framställningen utgjorts av Malmstens diverse framställningar på ämnet. Anledningen till att Malmstens verk har använts i så stor utsträckning är dels på grund av den framträdande roll som han innehar inom idrottsjuridiken och dels på grund av att han är den författare inom den straffrättsliga doktrinen som utrett och exemplifierat idrottsrelaterat våld i störst utsträckning.¹⁷ I avsnitt 5.3 har dock återigen en jämförelse av olika verk från den straffrättsliga doktrinen gjorts.

Det arbetssätt som jag använt mig av under kapitlen 3-5 överensstämmer med den traditionella rättsdogmatiska metoden såtillvida att den rättsdogmatiska metoden enligt Kleineman har som utgångspunkt att studera de traditionella tillika allmänt accepterade rättskällorna för att utreda ett specifikt rättsligt problem.¹⁸ Innebörden av att tillämpa den rättsdogmatiska metoden är enligt Kleineman dels att fastställa vilka rättsregler som är tillämpliga i en aktuell situation och dels förklara innebörden av rättsregeln i fråga och varför den är relevant i sammanhanget.¹⁹ Jareborg anser att vägledning ska tas i det rationella beteendet hos en domare som ska meddela dom i frågan vid tillämpningen av en rättsdogmatisk metod.²⁰ Således är enligt Jareborg en beskrivning av gällande rätt genom den rättsdogmatiska metoden en beskrivning av de regler som en domare ska, bör eller får följa när denne ska fatta beslut i saken.

Enligt Jareborg tar den rättsdogmatiska metoden sin utgångspunkt i hur själva rättssystemet ser ut och omfattar inte resultatet av systemet.²¹ Dock anser Jareborg att trots att metoden i första hand förknippas med en redogörelse av gällande rätt, och således begränsas genom detta, så föreligger det inte något hinder att vidga perspektivet och gå utanför gällande rätt.²² Som utgångspunkt strider det således inte mot den rättsdogmatiska metoden att gå utanför gällande rätt för att leta efter mer tillfredsställande lösningar. Det arbetssätt

¹⁷ Se den tidigare framställningen i avsnitt 1.2.

¹⁸ Kleineman 2013 s. 21.

¹⁹ Ibid s. 29.

²⁰ Jareborg 2011 s. 120f.

²¹ Ibid s. 126f.

²² Ibid s. 123; Jareborg 2004 s. 4.

jag har använt mig av i kapitel 6 omfattas inte av den rättsdogmatiska metoden i strikt mening. I kapitlet har jag dock valt att utvidga den rättsdogmatiska metoden till att även omfatta underrättspraxis för att, i brist på prejudicerande praxis, utreda hur den gällande rätten på området faktiskt tillämpas i praktiken. Materialet i kapitel 6 har utgjorts av underrättsdomar och avslagsbeslut från HD. Materialet har begränsats såtillvida att enbart domar med utförliga domskäl rörande ansvar och ansvarsfrihet vid våld som begåtts i samband med idrottsutövning utvalts. Vid tillhandahållandet av äldre rättspraxis har Krister Malmstens bok ”Idrottsvåld och idrottstvister” varit till stor hjälp. Vad gäller nutida praxis har jag enbart använt mig av hovrättspraxis. Detta har främst gjorts av tillgänglighets-skäl.

Uppsatsen syftar till att kritiskt granska gällande rätt i förhållande till de frågeställningar som uppställts. Det föreligger således ett kritiskt perspektiv utifrån utgångspunkterna om likhet inför lagen, rättssäkerhet och förutsebarhet.

1.5 Avgränsningar

Då denna uppsats är av begränsat omfång och har ett begränsat syfte har avgränsningar av naturliga skäl behövt göras. Innebörden av detta är att vissa ämnesområden, små som stora, har fått avgränsas bort för att lämna plats åt de områden som faller under uppsatsens syfte. Först och främst har jag avgränsat uppsatsen till att enbart behandla rekvisiten för otillåten gärning under den nivå som Asp, Ulväng och Jareborg i sin framställning kallar A. Jag har således inte gått igenom vare sig det allmänna skuldkravet eller de ursäktande omständigheterna. Denna avgränsning har gjorts då det är på denna nivå som ansvarsfrihet vid idrottsutövning bedöms olika i förhållande till våld som begåtts någon annanstans.

Då denna uppsats är av straffrättslig karaktär har enbart den straffrättsliga regleringen av våld som begåtts i samband med idrottsutövning behandlats. Den skadeståndsrättsliga regleringen av våld som begåtts i samband med idrottsutövning har således avgränsats bort. Inte heller det idrottsliga reglementet för respektive idrott eller regler vad avser avstängningar från spel och disciplinära bestraffningar har behandlats.

Jag har även valt att avgränsa min uppsats till att vid benämningen av ”våld” enbart avse de uppsåtliga misshandelsbrotten i 3 kap. 5-6 §§ BrB. Hypotetiskt sett kan det våld som begås även bestå av mord, dråp, vållande till annans död eller vållande till kroppsskada men dessa brott har avgränsats bort då majoriteten av de rättsfall som påträffats under inläsningsprocessen behandlat just misshandelsbrotten. Gärningar som faller under brottet ofredande skulle förvisso även de kunna utgöra våld men brotten har lämnats utanför uppsatsens avgränsade område av den tidigare redovisade anledningen. Vidare avseende våldsbegreppet har uppsatsen begränsats till att enbart behandla det av Malmsten kallade kvalificerade idrottsvåldet, det vill säga

våld som begåtts på planen mellan två deltagare i spelet.²³ Således har läktarvåld lämnats därhän för att kunna skapa en så sammanhängande, och inte för uppdelad, framställning som möjligt. Dessutom har även våld riktat mot domare eller matchfunktionärer avgränsats bort då sådant våld sällan innehåller några komplicerade eller avvikande straffrättsliga ställningstaganden.

Slutligen har uppsatsen avgränsats till att enbart behandla så kallade kontaktsporter så som fotboll, ishockey, bandy, handboll och liknande. Sådana sporter som inte innefattar någon form av fysisk kontakt och även kampsporter så som brottning och boxning har således avgränsats bort. Anledningen till att en avgränsning från kampsporter har gjorts är då en sådan framställning snarare blir ett politiskt ställningstagande över huruvida och i vilken utsträckning dessa sporter ska vara tillåtna eller ej än en straffrättslig undersökning.

1.6 Terminologi

I uppsatsen har en viss terminologi använts som kräver förklaring och vidare utveckling. Först och främst har en maskulin terminologi så som ”idrottsman” och ”gärningsman” använts. Likväl kan även kvinnor både vara idrottsutövare och begå de våldshandlingar som behandlas i denna uppsats. Användningen av denna terminologi är således inte avsedd ge uttryck för mansdominans eller föreställningen av enbart män som vålds- eller idrottsutövare. Istället har terminologin använts av juridiskt-tekniska skäl avsett att förenkla språkbruket i uppsatsen.

Vidare kan förtydligas att genom användningen av terminologin ”gärningsman” har inte gärningsmannabegreppet i vidare mening, det vill säga envar som begår brott, avsetts. Istället är det den begränsade betydelsen av gärningsmannabegreppet så som Jareborg beskriver det som har avsetts. Vid en sådan strikt tillämpning av gärningsmannabegreppet skiljs gärningsmän från exempelvis medhjälpare och anstiftare och utgångspunkt tas i det aktuella straffbudet.²⁴ De för uppsatsen aktuella straffbuden i 3 kap. 5-6 §§ BrB innehåller dock inga specialsubjekt utan gärningsman är den person, vem som helst, som begår gärningen.

För att undgå långa meningsbyggnader och upprepningar av vad som avses med våld inom idrotten har jag utarbetat terminologin ”idrottsrelaterat våld”. Noteras rörande denna terminologi bör att Rikspolisstyrelsen i sin utvärdering av Polisens arbete mot idrottsrelaterad brottslighet²⁵ använder ”idrottsrelaterad brottslighet”, och till viss del även ”idrottsrelaterat våld”, i betydligt vidare omfattning än vad jag har gjort i denna uppsats. Vad jag har

²³ Malmsten 1985 s. 193.

²⁴ Jareborg 1995 s. 64.

²⁵ Se Rikspolisstyrelsens rapport 2013:5.

avsett med ”idrottsrelaterat våld” är våld som begås på planen mellan två idrottsutövare under idrottsutövning i organiserad form.

Begreppet ”under idrottsutövning” har i denna uppsats inneburit att våldet begåtts i samband med organiserad idrottsutövning under en match, när spelet är igång eller då spelet blivit avblåst. Våld som begåtts under träningar eller lek exempelvis på skoltid har inte behandlats i denna uppsats även om idrottsrelaterat våld naturligtvis även kan begås under sådana omständigheter.

Vad gäller begreppen ”idrott” och ”sport” har dessa begrepp använts synonymt med varandra även om det kan argumenteras för begreppens olika innebörd. Denna avvägning har gjorts för att undvika upprepningar av ordet ”idrott” och således skapa en variation i språket.

1.7 Disposition

Inledningsvis har jag i kapitel 2 beskrivit de allmänna utgångspunkter som denna uppsats till sin argumentation bygger på. Kapitlet har avsett att ge en bakgrund i idrottsrörelsen och dess självbestämmanderätt samt att skapa en förståelse för de principer som uppsatsens analys bygger på. Kapitel 3 har inlett med en redogörelse av brottsbegreppet samt de olika uppdelningarna av brottsbegreppet som görs i den straffrättsliga doktrinen. I den vidare framställningen i kapitlet har, av utrymmesskäl, endast redogjorts för den uppdelning som Asp, Ulväng och Jareborgs förespråkar. I kapitel 4 har de rättfärdigande omständigheterna redovisats. De utvalda rättfärdigande omständigheterna som sedan har redogjorts närmare för är samtycke och social adekvans. Då kapitel 3 och 4 enbart har utgjort en teoretisk bakgrund till ansvar och ansvarsfrihet vid idrottsrelaterat våld har några slutsatser inte tagits. Kapitel 5 har utgjort en redogörelse för ansvar och ansvarsfrihet inom det specifika område som uppsatsen behandlar, det vill säga vid idrottsrelaterat våld. Inledningsvis i kapitlet har en uppdelning gjorts i olika situationer då idrottsrelaterat våld kan förekomma. Denna uppdelning har avsett att för läsaren skapa en förståelse och överblick över idrottsrelaterat våld. Sedermera har i kapitlet en diskussion över vid vilka utav dessa situationer som ansvarsfrihet kan föranledas samt vilken eller vilka ansvarsfrihetsgrunder som förespråkas i förarbeten, doktrin och praxis förts. I sista avsnittet i kapitel 5 har några slutsatser dragits för att sammanfatta och återkoppla kapitlet. Kapitel 6 har, på grund av avsaknaden av prejudicerande rättsfall, utgjorts av en rättsfallsgenombgång av underrättspraxis. Även det kapitel 6 har avslutats med ett avsnitt innehållande slutsatser. Avslutningsvis har kapitel 7 bestått av en analys vari jag har avsett att sammankoppla den deskriptiva delen av uppsatsen med uppsatsens frågeställningar och de utgångspunkter som uppställts.

2. Allmänna utgångspunkter för uppsatsen

2.1 Inledande anmärkningar

I den kommande framställningen i detta kapitel kommer idrottsrörelsen och dess självbestämmanderätt behandlas för att skapa en bakgrund och helhetsbild till varför regleringen av idrottsrelaterat våld ser ut som den gör. Avsnittet avser att redogöra för idrottsrörelsens roll i samhället genom den samhällsnytta som idrotten anses medföra samt motiveringen till och omfattningen av den självbestämmanderätt som idrottsrörelsen värnar om.

Sedermera kommer principerna om likhet inför lagen, rättssäkerhet och förutsebarhet att redogöras för. Avsnittet avser att för läsaren skapa några utgångspunkter att ha i åtanke genom den deskriptiva delen av uppsatsen för att sedan återkopplas till i den slutliga argumentationen i analysavsnittet.

2.2 Idrottsrörelsen och dess självbestämmanderätt

Den svenska idrottsrörelsen har ca 3,5 miljoner medlemmar i någon av de 71 medlemsorganisationer som samlats i Sveriges Riksidrottsförbund.²⁶ Idrottens självbestämmanderätt, genom att idrotten anses ha exklusiv rätt att hantera konflikter som uppstår vid idrottsutövning, är något som idrottsrörelsen alltid har förespråkats och försökt värna om.²⁷ Hur en sådan självbestämmanderätt inom idrotten ska motiveras har varierat under åren. Förr motiverades den med dels den direkta verkan som idrottens regelsystem har på medlemmarna och dels det faktum att idrottsrörelsen har sin grund i frivilligt deltagande och erkännande av spelreglerna. Sedermera har denna motivering ansetts förgången då idrotten blivit mer kommersiell och många idrottsutövare numera är bundna av ett kontrakt. Istället motiveras självbestämmanderätten numera med hänvisning till den grundlagsskyddade föreningsfriheten i 2 kap. 1 § 5 p. RF.²⁸ Av bestämmelsen framgår dock inte räckvidden av denna självbestämmanderätt. Enligt Malmsten kan inte självbestämmanderätten anses utsträckas så långt att den omfattar synsättet att idrotten är en egen beskyddad och särbehandlad del av samhället. Likväl som att idrottsmän inte ska erhålla någon form av straffrättslig immunitet vid våld begånget på idrottsplanen.²⁹

²⁶ Riksidrottsförbundet 2015 s. 12-13 hämtad 2016-05-19 på http://www.rf.se/ImageVaultFiles/id_74712/cf_394/RF_Idrotten_i_siffror_2015.PDF

²⁷ Malmsten 1995 s. 497ff.

²⁸ Malmsten 1997 s. 241f.

²⁹ Malmsten 1995 s. 498f.

Utövandet av idrott anses av många vara en samhällsnyttig praktik med anknytning till den svenska folkhälsan. Enligt Riksidrottsförbundet visar forskning på att regelbunden träning förebygger både fysisk och psykisk ohälsa. Dessutom framför förbundet att personer som idrottar är friskare samt dricker mindre alkohol och begår färre brott.³⁰ Även Idrottsstödsutredningen framhåller idrotten som samhällsnyttig och kopplad till folkhälsan i sitt betänkande om statligt stöd till idrotten. För även om idrotten till stor del är självfinansierad erhåller idrottsrörelsen både statligt och kommunalt stöd. Det statliga stödet som idrottsrörelsen varje år erhåller uppgår till drygt 1,9 miljarder kronor.³¹ Det kommunala stödet består å sin sida av dels ekonomiskt bidrag och dels av idrottsföreningarnas tillhandahållande av idrottsanläggningar gratis eller till ett subventionerat pris.³² Det faktum att idrottsrörelsen erhåller både statligt och kommunalt stöd torde tala för ett erkännande från statens och kommunernas sida av idrottens samhällsnyttiga effekter. Det är dock inte idrotten i sig som utgör skäl att uppbära statligt stöd enligt Idrottsstödsutredningen. Istället är det de effekter som åstadkoms genom idrottsutövning, så som folkhälsa och integration, som är skälen till att stöden bör utges.³³

2.3 Likhet inför lagen

Principen om likhet inför lagen kommer till uttryck i 1 kap. 9 § RF. Bestämmelsen stadgar att domstolar, förvaltningsmyndigheter och andra som fullgör offentliga förvaltningsuppgifter i sin verksamhet ska beakta allas likhet inför lagen. Någon klarlagd vägledning i hur begreppet ”likhet inför lagen” ska tolkas förekommer dock inte.

Diesen anser, i sina studier om likhet inför lagen utifrån ett processrättsligt perspektiv, att likhet inför lagen är ett ouppnåeligt ideal på grund av de allmänna brister som människan innehar. Dessutom anger Diesen att likhet inför lagen är ett inskränkt ideal. Motiveringen som Diesen anger till detta ställningstagande är att straffbarheten, vem som ska bestraffas för gärningen samt hur denna bestraffning ska ske, i grunden är en politisk fråga. Han betonar även att bara för att ett samhälle tillämpar lagen lika för alla medborgare som begått brott så innebär det inte nödvändigtvis att samhället således är rättvist. Detta då total likhet inför lagen inte kan förekomma innan samtliga individer i samhället är helt lika i vad avser exempelvis ekonomiskt, socialt eller könsmässigt avseende. Så länge samhället inte är jämlikt är likhet inför lagen enbart en begränsad rättighet sett till de ojämlikheter som lagstiftaren avsett att skydda.³⁴

³⁰ <http://www.rf.se/Idrottenssamhallsnytta/> hämtad 2016-05-02.

³¹ Regleringsbrevet för budgetåret 2016 avseende anslag 13:1.

³² <http://www.rf.se/Idrottensfinansiering/> hämtad 2016-05-03.

³³ SOU 2008:59 s. 146f.

³⁴ Diesen 2005 s. 183ff.

Min utgångspunkt vad gäller principen om likhet inför lagen kommer att tas i huruvida, samt i vilken omfattning, som två individer som begått liknande brott men på olika platser ska bedömas lika vid bedömningen av straffrättsligt ansvar eller ej.

2.4 Kraven på rättssäkerhet och förutsebarhet

Leijonhufvud, Wennberg och Ågren sammanfattar kravet på rättssäkerhet som ett skydd för den enskilde gentemot staten såtillvida att statens möjlighet att utöva makt mot den enskilde begränsas. Författarna anger att då straffrätten i flera avseenden föranleder integritetskänsliga följder av den statliga maktutövningen i form av exempelvis frihetsberövande fängelsestraff måste höga krav ställas på rättssäkerheten. Innebörden av dessa höga krav på rättssäkerheten är att den statliga maktutövningen vid brottsbedömningen inte får bedrivas godtyckligt eller slentrianmässigt.³⁵

Kravet på förutsebarhet beskriver Leijonhufvud, Wennberg och Ågren som ett krav på att gärningsmannen ska kunna beräkna huruvida straffrättsliga följder kommer att föranledas av den specifika gärning som han eller hon avser att utföra.³⁶ Asp, Ulväng och Jareborg uttrycker även de att kravet på förutsebarhet ska ses som en förutsättning för att den enskilde ska kunna välja att begå brott eller inte.³⁷

Mitt förhållningssätt till kraven på rättssäkerhet och förutsebarhet kommer att vara huruvida en reglering, i det här fallet ansvarsfrihet vid idrottsrelaterat våld, uppfyller dessa krav eller ej.

³⁵ Leijonhufvud, Wennberg och Ågren 2015 s. 27.

³⁶ Ibid s. 27.

³⁷ Asp, Ulväng och Jareborg 2013 s. 52.

3. Brottsbegreppet och brottsbeskrivningsenlighet

3.1 Brott som begrepp

”Brott är en gärning som är beskriven i denna balk eller i annan lag eller författning och för vilken straff som sägs nedan är föreskrivet”³⁸

Av den inledande bestämmelsen i BrB framgår att brott är en gärning som är reglerad i lag eller författning till vilken ett straff är föreskrivet. Således skulle, med stöd av ordalydelsen i 1 kap. 1 § BrB, kunna sägas att brott är det samma som en straffbelagd gärning. I ett försök att förtydliga begreppet ”brott” krävs att vägledning tas i den straffrättsliga doktrinen.

Enligt Asp, Ulväng och Jareborg är det inte tillräckligt att uttrycka brott som en straffbelagd gärning då redan 1 kap. 2 § BrB talar om ytterligare förutsättningar för brott. Således är definitionen av brott i 1 kap. 1 § BrB enbart ett nödvändigt rekvisit för att brott ska föreligga men inte ett tillräckligt. Författarna anser att den formella definitionen av brott är att brottet bygger på straff men att det i övrigt är svårt att komma fram till någon gemensam definition som samtliga brott skulle bygga på.³⁹

Leijonhufvud, Wennberg och Ågren anger även de att det är svårt att finna någon bestämdare materiell utformning av brottsbegreppet. Istället anser de att det formella kriteriet i 1 kap. 1 § BrB får vara vägledande. Författarna anger även att begreppet ”brott” allmänt sett skulle kunna sägas innebära en samhällsfarlig handling vilken kränker allmänna eller enskilda intressen. Vad som anses vara samhällsfarliga handlingar har dock förändrats under historien, och kan även vara olika från samhälle till samhälle.⁴⁰ Enligt författarna kan således begreppet inte definieras på ett entydigt sätt, mer än det formella kravet i 1 kap. 1 § BrB.

Förutom att en gärning måste uppfylla det formella kravet i 1 kap. 1 § BrB krävs även att ytterligare rekvisit är uppfyllda för att brott ska anses föreligga. Gällande hur dessa rekvisit ska uppdelas råder det delade meningar inom den straffrättsliga doktrinen. Delar av den straffrättsliga doktrinen delar upp dessa rekvisit i objektiva och subjektiva rekvisit vari de objektiva rekvisiten omfattar de krav som ställs på gärningen och de subjektiva de krav som ställs för det personliga ansvaret.⁴¹ Asp, Ulväng och Jareborg å sin sida anser att en uppdelning i objektiva respektive subjektiva rekvisit är olämplig.

³⁸ 1 kap. 1 § BrB.

³⁹ Asp, Ulväng och Jareborg 2013 s. 15.

⁴⁰ Leijonhufvud, Wennberg och Ågren 2015 s. 38.

⁴¹ Ibid 2015 s. 39ff.; Agge s. 245.

Uppdelningen är enligt författarna olämplig då den kan vara vilseledande på grund av att de objektiva rekvisiten kan innehålla rekvisit av subjektiv karaktär.⁴² Asp, Ulväng och Jareborg delar istället in rekvisiten i två huvudgrupper vilka utgör rekvisit för otillåten gärning (gärningsrekvisit på A-nivå) och rekvisit för personligt ansvar (ansvarsrekvisit på B-nivå). Respektive rekvisit kan dessutom delas upp i två undergrupper.⁴³ I uppsatsen kommer, så som redogjorts för i inledningskapitlet, enbart Asp, Ulväng och Jareborgs uppdelning att redogöras vidare för.

De två undergrupperna av rekvisit som krävs för att en otillåten gärning ska föreligga är brottsbeskrivningsenlighet (A1-nivå) och frånvaro av rättfärdigande omständigheter (A2-nivå). Innebörden av att en gärning är brottsbeskrivningsenlig är att gärningen uppfyller de rekvisit som uppställts i det straffbud som är relevant för den aktuella gärningen. De rättfärdigande omständigheterna är istället utformade som negativa krav som anger att en gärning enbart är straffbar om inte några rättfärdigande omständigheter som är tillämpliga.⁴⁴ Då uppsatsens ämne främst berör de rättfärdigande omständigheterna kommer större fokus att läggas på dem. De rättfärdigande omständigheterna kommer därav redovisas för i ett separat kapitel medan brottsbeskrivningsenligheten kommer att redogöras för i det följande i detta kapitel.

3.2 Brottsbeskrivningsenlighet

Det första ledet i rättstillämparens bedömning av huruvida en brottslig gärning föreligger eller ej består, som ovan anförts, av att utreda och bedöma brottsbeskrivningsenligheten på A1-nivå. Innebörden av den brottsbeskrivningsenliga bedömningen är inledningsvis att en tillämpning och tolkning görs av de enskilda straffbuden i 3-22 kap. BrB, specialstrafflagarna eller de osjälvständiga brottsformerna till vilka en straffskala är anknuten. Det är rekvisiten i det straffbud som är aktuellt som ska vara uppfyllda.⁴⁵ Den här uppsatsen behandlar misshandelsbrotten i 3 kap. 5-6 §§ BrB och således ska fokus ligga på dessa brott. För misshandel kan enligt ordalydelsen i 3 kap. 5 § BrB den som tillfogat annan person kroppsskada, sjukdom eller smärta eller försatt honom eller henne i vanmakt eller något annat sådant tillstånd dömas. Således är det inledande rekvisitet vid misshandelsbrott att gärningsmannen ”tillfogat” målsäganden antingen skada, sjukdom eller smärta eller att han eller hon ”försatt” målsäganden i vanmakt eller liknande tillstånd. Att det enligt bestämmelsens ordalydelse krävs att en skada eller vanmakt uppkommit kommer att presenteras mer under avsnitt 3.2.3.

För att en gärning ska anses vara brottsbeskrivningsenlig krävs, förutom att rekvisiten i respektive straffbud ska vara uppfyllda, dessutom att vissa

⁴² Som exempel på objektiva rekvisit med subjektiv karaktär har författarna angett gärningsmannens avsikt med gärningen.

⁴³ Asp, Ulväng och Jareborg 2013 s. 58f.

⁴⁴ Ibid s. 59.

⁴⁵ Ibid s. 66ff.

allmänna begrepp och principer är uppfyllda.⁴⁶ Dessa begrepp och principer kommer att redovisas för i det följande under detta kapitel.

3.2.1 Gärning

Utgångspunkt vid bedömningen av brottsbeskrivningsenligheten tas alltid i att något, en gärning, har inträffat som kan utgöra brott. Vanligtvis är det enstaka gärningar som kriminaliserats genom straffbuden men serier av gärningar kan även de vara kriminaliserade i undantagsfall. En gärning kan antingen begås genom ett handlande eller genom en underlåtenhet att handla.⁴⁷ Skillnaden mellan handling och underlåtenhet beskriver Leijonhufvud, Wennberg och Ågren som skillnaden mellan ett förbud och ett påbud. Är gärningen sådan att gärningsmannen överträder ett förbud, det vill säga något som denne inte får göra, är gärningen att anse som en handling. Skulle gärningsmannen istället bryta mot ett påbud, det vill säga något som denne ska eller borde göra, är gärningen istället att anse som en underlåtenhet.⁴⁸

3.2.2 Orsakande

I de flesta brottsbeskrivningar finns krav på orsakande av något slag och rättstillämparen måste då bedöma huruvida kravet är uppfyllt eller inte. Kravet på orsakande innebär att en bedömning huruvida det var den specifika gärningen som orsakade den uppkomna följden måste göras. Denna bedömning är enligt Asp, Ulväng och Jareborg i huvudsak relativt enkel och bygger på resonemang av sunt förnuft. Vad gäller misshandel bedömer rättstillämparen då exempelvis om det var gärningsmannens arms rörelse som orsakade slaget och som sedan i sin tur ledde till den skada som uppstått. Skulle bedömningen vara betydligt svårare än så, exempelvis vid bedömningen av ett läkemedels effekt på målsäganden, kan expertkunskaper i form av sakkunnigbevisning användas. Asp, Ulväng och Jareborg menar dock flera personers handlingar kan stå i orsakssamband med den inträffade följden. Vilka utav dessa orsakssamband som kan anses vara brottsliga måste således begränsas.⁴⁹ Denna begränsning görs enligt författarna genom en tillämpning av de andra brottsförutsättningarna så som de använda verben i brottsbeskrivningarna eller reglerna om personligt ansvar. Även kravet på gärningsculpa, vilket kommer att redogöras för under avsnitt 3.2.4, begränsar vilka orsakssamband som kan anses vara brottsliga.⁵⁰

⁴⁶ Asp, Ulväng och Jareborg 2013 s. 66.

⁴⁷ Ibid s. 71f.

⁴⁸ Leijonhufvud, Wennberg och Ågren 2015 s. 45f.

⁴⁹ Asp, Ulväng och Jareborg 2013 s. 78f.

⁵⁰ Ibid s. 82f.

3.2.3 Effektsbrott, skade- och faredelikt

Enligt den straffrättsliga doktrinen kan straffbuden delas in i antingen effektsbrott eller rena handlingsbrott. De flesta straffbud är effektsbrott och kräver således att en effekt av något slag har inträffat som följd av den begångna gärningen. Misshandelsbrotten som omfattas av uppsatsens ämnesområde är ett sådant effektsbrott.⁵¹ Många av de brottsliga gärningarna har dessutom tillkommit för att kriminalisera orsakande av skada av något slag. Dessa former av rekvisit kallas för skadedelikt. Skada är någon form av negativ förändring av ett objekt, antingen fysisk eller ideell. Vad som avses med skada i mer specifik mening skiljer sig markant beroende på vilken brottsbeskrivning skadedeliktet innehar. Exempelvis skiljer sig den ekonomiska skada genom försämring i värde som krävs i 8-10 kap. BrB mot de fysiska eller psykiska skador på person som krävs i 3 kap. BrB. I vissa fall är det dock tillräckligt att en möjlighet till skada eller negativt värderad följd föreligger för att straffrättsligt ansvar ska kunna utdömas. Vid dessa typer av brott talar man istället för skadedelikt om faredelikt.⁵² Då uppsatsen har begränsats till att enbart omfatta misshandelsbrotten, vilka är skadedelikt, kommer inte faredelikten att behandlas vidare i framställningen. Istället kommer skadedeliktet misshandel behandlas vidare.

Misshandelsbrotten i 3 kap. 5-6 §§ BrB anger att den skada som krävs är kroppsskada, sjukdom, smärta eller försättande av målsäganden i vanmakt eller liknande sådant tillstånd. Omfattas inte gärningen av kroppsskada, sjukdom eller smärta är den typiskt sett inte att betrakta som misshandel.⁵³ Lagkommentaren till 3 kap. 5 § BrB tar som exempel på sådana gärningar som inte betraktas som misshandel att hålla vatten över någon eller knuffa ner någon i ett dike.⁵⁴

3.2.4 Gärningsculpa

3.2.4.1 Inledning och allmänt om begreppet gärningsculpa

Som tidigare redovisats för i avsnitt 3.2.2 kan inte samtliga orsakssamband föranleda straffrättsligt ansvar. Således är det nödvändigt att, förutom tolkning av straffbudens ordalydelse, begränsa vilka orsakssamband som ska anses vara relevanta för straffrättsligt ansvar. Den straffrättsliga litteraturen uppställer olika modeller för hur en sådan bedömning ska ske. Viss doktrin talar om en bedömning av kausalitet genom det anknytande kravet på

⁵¹ Agge 1961 s. 271; Jareborg 2001 s. 129.

⁵² Asp, Ulväng och Jareborg 2013 s. 89.

⁵³ Observera dock att sådana handlingar skulle kunna föranleda straffrättsligt ansvar för ofredande med stöd av 4 kap. 7 § BrB istället.

⁵⁴ Berggren m.fl. 2015 kommentaren till 3 kap. 5 §.

adekvans⁵⁵ medan andra delar av doktrinen behandlar andra utgångspunkter. Någon ingående fördjupning i samtliga modeller kan inte göras med hänsyn till uppsatsens begränsade omfattning. Liksom i den tidigare framställningen är det Asp, Ulväng och Jareborgs uppfattning som kommer att redogöras för i den kommande framställningen.⁵⁶

Asp och Ulväng och Jareborg talar istället för adekvans om förekomsten av gärningsculpa som ett rekvisit för att brottsbeskrivningsenligheten ska vara uppfylld. Begreppet ”gärningsculpa” syftar enligt författarna till att förtydliga att det är gärningens culpa som bedöms, till skillnad från gärningsmannens personliga culpa vid rekvisiten för personligt ansvar. För att gärningsculpaparekvisitet ska vara uppfyllt krävs det att det föreligger en av gärningsmannen begången kontrollerad gärning som innefattar ett otillåtet risktagande och som orsakat den okontrollerade följd som regleras i det enskilda straffbudet på ett relevant sätt.⁵⁷ Det blir således fråga om en tredelad bedömning vari rättstillämparen måste utreda huruvida gärningsmannen kontrollerat gärningen, om gärningen innefattat ett otillåtet risktagande som då innebär att gärningen varit oaktsam och om denna oaktsamhet på ett relevant sätt orsakat följden.

Enligt Asp, Ulväng och Jareborg är en kontrollerad gärning en gärning där gärningsmannen kan avsluta och hejda händelseförloppet som dennes handlande orsakar. Det är inte gärningsmannens egentliga kontroll eller att han eller hon faktiskt behärskar utvecklingen av händelseförloppet som är av betydelse för bedömningen av en kontrollerad gärning. Istället är det huruvida gärningen varit kontrollerbar eller inte som har betydelse.⁵⁸

För att ett otillåtet risktagande ska anses föreligga krävs för det första att det föreligger en risk för att en okontrollerad följd inträffar om den kontrollerade gärningen utförs. Ett otillåtet risktagande är således synonymt med att gärningen bedöms vara oaktsam i förhållande till den följd som gärningen sedan orsakar. Dessutom krävs det att risken i fråga är så omfattande att det finns goda skäl för gärningsmannen att avstå gärningen för att undvika följden. Det faktum att lagstiftaren har kriminaliserat orsakandet av följden i fråga, exempelvis en misshandel, talar för att den okontrollerade följden är något att undvika. Vid bedömningen huruvida en handling varit ett risktagande eller inte ska utgångspunkt tas i gärningsmannens förutsättningar vid tidpunkten för den aktuella gärningen.⁵⁹

Relevanskravet innebär att orsakandet av den okontrollerade följden måste vara ett förverkligande av de risker som gör att den kontrollerade gärningen är att anse som ett otillåtet risktagande.⁶⁰ Det finns således ett krav på riskförverkligande för att gärningsculpakravet ska anses vara uppfyllt.

⁵⁵ Se exempelvis Leijonhufvud, Wennberg och Ågren 2015 s. 40 och Agge 1961 § 11.

⁵⁶ Se motivering till valet av Asp, Ulväng och Jareborgs modell under avsnitt 1.4.

⁵⁷ Asp, Ulväng och Jareborg 2013 s. 135f.

⁵⁸ Ibid 2013 s. 139.

⁵⁹ Ibid s. 147ff.

⁶⁰ Ibid s. 165f.

3.2.4.2 Gärningsculpa vid uppsåtliga brott

Asp, Ulväng och Jareborg förtydligar i sin framställning att det även vid uppsåtliga brott krävs att gärningsculpakravet är uppfyllt. Innebörden av kravet på gärningsculpa vid uppsåtliga brott är att en gärningsman, trots uppsåt att åstadkomma exempelvis en misshandel, anses vara fri från straffrättsligt ansvar om gärningen inte innefattar ett otillåtet risktagande. Vid sådana omständigheter kan talas om att gärningen är socialadekvat på grund av bristande gärningsculpa.⁶¹ Gärningsmannen är således inte ansvarig för okontrollerade följder av sitt kontrollerade handlande om det risktagande som denne tagit varit att anse som ett tillåtet risktagande. Bedömningen av huruvida risktagandet är tillåtet eller ej görs utifrån samma utgångspunkter som redovisats för tidigare under detta kapitel. För att illustrera uppsåtliga gärningar som enbart innefattar ett tillåtet risktagande och som således inte föranleder straffrättsligt ansvar har Asp, Ulväng och Jareborg i sin framställning uppställt flertalet exempel. Ett utav dessa exempel är att gärningsmannen sänder ut målsäganden på ärende i ett åskväder i hopp om att denne ska träffas av blixten. Om blixten sedermera träffar målsäganden och denne avlider kan inte gärningsmannen dömas för mord eller dråp trots att ett uppsåt skulle kunna anses föreligga.⁶²

3.2.4.3 Gärningsculpa vid idrottsrelaterat våld

Gällande bedömningen av gärningsculpa för organiserad idrottsutövning uttrycker Asp, Ulväng och Jareborg att det vid organiserad idrottsutövning finns regler för den enskilda idrotten som kan vara utformade som säkerhetsföreskrifter. Dessa regler är förvisso från straffrättslig synpunkt att anse som privata men de kan ändå utgöra en standard för vilka beteenden som anses vara godtagbara inom den enskilda idrotten. Författarna anger att då en idrottsman vid sitt idrottsutövande håller sig inom ramarna för dessa säkerhetsföreskrifter är risktagandet att anse som tillåtet och socialadekvat. Men författarna anger även att kontaktsporter så som fotboll, ishockey, handboll och rugby utövas på ett sätt som gör det oundvikligt att regelöverträdelser som kan leda till skador på idrottsmannen förekommer. Utövarna i dessa idrotter är medvetna om detta faktum och tar således medvetet risken för den skada som kan uppkomma, även om detta naturligtvis inte innebär att de godtar en skada i det enskilda fallet.⁶³

Som utgångspunkt gällande dessa regelöverträdelser är den allmänna inställningen, åtminstone enligt Asp, Ulväng och Jareborg, att en ”naturlig” regelöverträdelse är tillåten då lagstiftaren annars hade ingripit med förbud mot idrotten. Grova regelöverträdelser är dock att anse som otillåtet risktagande och straffrättsligt ansvar skulle kunna utdömas. Uppenbart uppsåtliga gärningar som begås utanför reglerna för respektive idrott,

⁶¹ Skilj sådana socialadekvata gärningar från undantagsregeln om social adekvans vilken kommer att redovisas för under avsnitt 4.3.

⁶² Asp, Ulväng och Jareborg 2013 s. 174f.

⁶³ Jareborg 2001 s. 223f; Asp, Ulväng och Jareborg 2013 s. 162.

exempelvis slagsmål på planen, synes enligt författarna vara att anse som grova regelöverträdelser och således inte tillåtna.⁶⁴

3.2.4.4 Socialadekvata gärningar genom bristande gärningsculpa i praxis

Socialadekvata gärningar genom bristande gärningsculpa har diskuterats av Svea hovrätt i det berömda Pirate Bay-målet.⁶⁵ Målet rörde brott mot upphovsrättslagen samt medhjälp därtill genom organisation, administration, systematisering, programmering, finansiering och drift av fildelningstjänsten the Pirate Bay. I målet uttalade hovrätten att om en söktjänst har en karaktär av att vara ett lagligt värdefullt verktyg och allmänt samhällsnyttigt kan en sådan söktjänst i objektivet hänseende vara att anse som tillåten. Hovrätten tog till detta uttalande stöd av Jareborgs teorier om att en gärning som innehåller ett medvetet risktagande för en skadlig effekt kan vara tillåten efter beaktande av riskens art, vart risken riktar sig, gärnings sociala värde och vilka försiktighetsåtgärder som varit möjliga. I målet ansåg hovrätten dock inte att den legitima delen på the Pirate Bay var dominerande samt att några försiktighetsåtgärder inte hade vidtagits. Hovrätten fann således, efter en avvägning mellan den uppenbara risken för upphovsrättsligt intrång och det socialadekvata intresset av att tillhandahålla en tjänst för fildelning av lagligt material, att ansvarsfrihet inte var aktuellt.

Asp och Rosén kommenterade domen i SvJT och angav i dessa kommentarer att Pirate Bay-domen visar på ett stort behov av gärningsculpabedömningen inom straffrätten. Detta för att kunna avgränsa det straffrättsliga ansvaret då samtliga risker inte kan föranleda ansvar. De argumenterar för att skuldkravet eller att en gärning uppfyller rekvisiten i det enskilda straffbudet inte är en tillräcklig avgränsning av det straffrättsliga ansvaret och att gärningsculpabedömningen således spelar en viktig roll.⁶⁶

⁶⁴ Jareborg 2001 s. 224 med hänvisning till SvJT 1966 rf s. 57; Asp, Ulväng och Jareborg 2013 s. 162.

⁶⁵ RH 2013:27.

⁶⁶ Asp och Rosén 2011 s. 103.

4. Rättfärdigande omständigheter

4.1 Inledande anmärkningar

Som ett andra led i rättstillämparens bedömning av huruvida en otillåten gärning begåtts eller ej måste det enligt Asp, Ulväng och Jareborg föreligga en frånvaro av rättfärdigande omständigheter på A2-nivå. Innebörden av detta rekvisit är att en straffbelagd gärning under vissa omständigheter är att anse som tillåten då en rättfärdigande omständighet är tillämplig vilken gör gärningen berättigad. De rättfärdigande omständigheterna har tillkommit för att lösa en intressekollision vid sådana särskilda omständigheter som lagstiftaren anser ge skäl att acceptera en annars brottslig gärning. Asp, Ulväng och Jareborg anser det dock vara av vikt att betona att någon intresseavvägning i det enskilda fallet inte får ske då detta förmodligen skulle strida mot förutsebarhetskravet. De rättfärdigande omständigheterna är istället omständigheter som lagstiftaren genom bestämmelser av olika slag fastställt som tillämpliga. Vad gäller de oskrivna rättfärdigande omständigheterna som inte finns skrivna i lag måste dessa, för att uppnå förutsebarhetskravet, vara typifierade.⁶⁷ Fortsättningsvis kommer endast att redogöras närmare för de rättfärdigande omständigheter som är av relevans för uppsatsens ämne och syfte. Av relevans för ansvarsfrihet vid idrottsrelaterat våld är främst samtycke och den oskrivna ansvarsfrihetsgrunden social adekvans.

4.2 Samtycke

4.2.1 Allmänt om 24 kap. 7 § brottsbalken

Samtyckesbestämmelsen som rättfärdigande omständighet infördes i 24 kap. 7 § BrB 1994. Enligt Asp, Ulväng och Jareborg tillerkänns samtycke betydelse inom straffrätten på grund av det ideologiska synsätt som uttrycker att en person bör anses förfoga över sina egna intressen i en inte alltför obetydlig utsträckning. Intresset av att den enskilde får råda över sin egen handlingsfrihet får således anses väga tyngre än något annat intresse som staten kan anses ha.⁶⁸ Anledningen till att samtyckesbestämmelsen lagfästes 1994, trots att den sedan tidigare varit en oskriven ansvarsfrihetsgrund, var då

⁶⁷ Asp, Ulväng och Jareborg 2013 s. 208.

⁶⁸ Ibid s. 226.

Fängelsestraffkommittén ansåg att starka skäl talade för att ansvarsfrihetsgrunden skulle vara lagfäst.⁶⁹

Själva utformningen av samtyckesbestämmelsen i 24 kap. 7 § BrB anger att en gärning som begås med samtycke från den gärningen är riktad emot endast utgör brott om gärningen är oförsvarlig. Av ordalydelsen framgår således att två rekvisit, samtyckets giltighet i rättslig mening samt samtyckets försvarlighet, behöver vara uppfyllda och bedömningen av samtycke sker på så sätt i två steg.

4.2.2 Ett samtyckes giltighet

Vid bedömningen av huruvida ett samtycke är giltigt eller inte har förarbeten och doktrinen uppställt förutsättningar där samtliga måste vara uppfyllda för att giltighetsrekvisitet ska anses vara uppfyllt. De krav som ska vara uppfyllda för ett giltigt samtycke är följande:

- Samtyckesförutsättningen: Den som är utsatt för gärningen måste rent faktiskt ha samtyckt och således accepterat att gärningen som riktats mot denne ska få ske. Ett samtycke lämnas genom exempelvis ord, gester eller konkludent handlande. Något krav på ett faktiskt viljeuttryck föreligger inte utan ett så kallat inre samtycke är tillräckligt för strafffrihet. Det väsentliga för samtyckesbedömningen är istället huruvida gärningen faktiskt har godtagits eller inte.
- Tidsförutsättningen: Samtycket ska föreligga vid den exakta tidpunkten för gärningen och under hela händelseförloppet. Ett samtycke kan återkallas när som helst och det krävs således att så inte har skett för att ett giltigt samtycke ska föreligga.
- Behörighetsförutsättningen: För att giltigt samtycke ska föreligga krävs även att samtycket har lämnats av någon som är behörig att bestämma över det intresse som anses frångått.
- Personlighetsförutsättningen: Den enskilde måste ha uppnått en viss mognad, ha en tillräckligt riktig verklighetsuppfattning och således varit kapabel att på ett adekvat sätt förstå innebörden och konsekvenserna av gärningen. Det föreligger inte någon hänvisning till ålder eller psykisk störning utan istället ska en bedömning ske i det enskilda fallet.
- Kunskapsförutsättningen: Den samtyckande måste ha känt till samtliga omständigheter som kan ha påverkat dennes beslut. Skulle det föreligga villfarelse rörande någon omständighet som hade kunnat påverka den samtyckande är samtycket inte giltigt.
- Frivillighets- och allvarlighetsförutsättningarna: Slutligen måste samtycket ha lämnats frivilligt och vara allvarligt menat.⁷⁰

⁶⁹ SOU 1988:7 s. 117f.

⁷⁰ Prop. 1993/94:130 s. 39; SOU 1988:7 s. 105f; Asp, Ulväng och Jareborg 2013 s. 227-230; Agge 1969 s. 410-417; Strahl 1976 s. 381f; Leijonhufvud, Wennberg och Ågren 2015 s. 79f.

Är samtliga förutsättningar uppfyllda är samtycket att anse som giltigt. För rättstillämparen återstår då att bedöma huruvida samtyckesbedömningens andra rekvisit, försvarlighetsrekvisitet, är uppfyllt eller ej.

4.2.3 Ett samtyckes försvarlighetsbedömning

Innebörden av att en försvarlighetsbedömning görs vid samtycke är enligt Fängelsestraffkommittén i SOU:n att även om den enskilde anses förfoga över sina egna intressen har ett samtycke inte ansvarsbefriande verkan i samtliga fall. Det är således var gränsen går mellan individens självbestämmanderätt och samhällets vilja att straffrättsligt klandra oförsvarbara gärningar som ska bedömas.⁷¹

Vid försvarlighetsbedömningen framgår det av ordalydelsen i 24 kap. 7 § BrB att det är skadan, kränkningen eller faran som gärningen medför, dess syfte och övriga omständigheter ska beaktas vid försvarlighetsbedömningen. Rekvisitet övriga omständigheter är svårpreciserat men de övriga rekvisiten kan delas in i dels ett proportionalitetsrekvisit, skadans art, och dels ett ändamålsrekvisit, syftet med gärningen.

Gällande proportionalitetsrekvisit anger förarbetena att ringa kroppsskada eller sjukdom föranleder ansvarsfrihet vid giltigt samtycke nästan helt undantagslöst oavsett vad syftet med gärningen är.⁷² Ringa kroppsskada angavs i betänkandet vara skada som uppkommit efter slag med käpp på olika delar av kroppen, utslagen framtand med varinflammation som följd och hjärnskakning efter slag mot huvudet.⁷³ Tillfogande av svår kroppsskada å andra sidan synes enligt förarbetena aldrig kunna rättfärdigas genom samtyckesbestämmelsen. Svår kroppsskada ansåg Fängelsestraffkommittén, med stöd av den tidigare gällande 14 kap. 10 § i strafflagen, vara förlust av talförmåga, syn eller hörsel, svårt kroppsfel, stadigvarande svårt men på hälsan eller livsfarlig sjukdom. Liksom vid de ringa kroppsskadorna synes syftet med gärningen vid svår kroppsskada näst intill helt sakna betydelse för bedömningen. Syftet med gärningen, ändamålsrekvisitet, beaktas således enligt betänkandet vid gärningar som hamnar i gråzonen mellan ringa och svår kroppsskada. Vid gärningar vars syfte är godtagbart kan även svårare skador än ringa skador anses rättfärdigade genom samtycke.⁷⁴ Exempel på sådana av samhället godtagbara syften är åtgärder inom hälso- och sjukvården samt inom lek och idrott vilka kommer att behandlas vidare under uppsatsen.⁷⁵

⁷¹ SOU 1988:7 s. 122.

⁷² SOU 1988:7 s. 122; Prop. 1993/94:130 s. 38.

⁷³ SOU 1988:7 s. 122.

⁷⁴ SOU 1988:7 s. 122; Prop. 1993/94:130 s. 38.

⁷⁵ Prop. 1993/94:130 s. 40.

4.2.4 Samtyckets tillämplighetsområde vad gäller misshandelsbrotten

Vid det uppsåtliga tillfogandet av skada mot person, som uppsatsens ämne berör, delas misshandel enligt bestämmelserna i 3 kap. 5-6 §§ BrB upp i ringa brott, brott av normalgraden och grovt brott. Som huvudregel föranleder enligt förarbetena samtycke ansvarsfrihet vid brott som, efter beaktande av samtliga omständigheter, rubriceras som ringa misshandel. Vid grov misshandel och misshandel av normalgraden borde enligt förarbetena en gärning inte rättfärdigas genom samtycke, om inte det finns ett godtagbart syfte bakom handlingen som berörts under ovanstående avsnitt.⁷⁶ Asp, Ulväng och Jareborg anser dock att grov misshandel inte kan vara uppbyggt av ett så beaktansvärt intresse att samtyckesbestämmelsen borde föranleda ansvarsfrihet för så allvarliga gärningar i praktiken.⁷⁷

Utgångspunkten för bedömningen av ansvarsfrihet till följd av samtycke vid misshandel tas enligt den straffrättsliga doktrinen främst i beaktandet av skadans art, faran för ytterligare skada, gärningsmannens syfte och gärningens sociala värde. Enligt Asp, Ulväng och Jareborg borde särskilt stor vikt läggas på just skadans art.⁷⁸ Leijonhufvud, Wennberg och Ågren anser dock att det inte enbart är skadans art som avgör i vilken utsträckning samtycket har ansvarsbefriande verkan. Författarna anger att relevans även bör läggas vid ändamålet med gärningen, bevekelsegrunderna och omständigheterna i övrigt. Gärningens art har enligt författarna den största betydelsen när det rör sig om allvarligare gärningar än sådana som kan rubriceras som ringa misshandel.⁷⁹

Asp, Ulväng och Jareborg anser att det svåraste för rättstillämparen att bedöma är samtyckets betydelse vid brottsrubriceringen misshandel av normalgraden där följden av gärningen blivit en kroppsskada eller sjukdom som inte är att anse som ringa. Hänsyn bör då främst tas till vilket syfte gärningen haft. Dock anger författarna att det i praktiken borde vara svårt att finna exempel på fall där samtycket föranleder ansvarsfrihet vid brott av normalgraden där skadan inte är ringa kroppsskada eller sjukdom.⁸⁰

HD har i två domar från 1990-talet, båda gällande bråkande ungdomar med misshandel som följd, diskuterat innebörden av samtyckesbestämmelsen vid misshandelsbrotten. I det tidigare av de två målen⁸¹ ansåg HD att ansvarsfrihet genom samtycke skulle infalla då ungdomarna medvetet inlätit sig i bråk och således varit inställda på att tillfoga varandra smärta och ringare skador. HD argumenterade i domen för att så länge ett slagsmål håller sig på en nivå likt det i domen aktuella bråket, med övergående skador i form av exempelvis blåmärken och mindre svullnader som följd, kan ansvar för

⁷⁶ Prop. 1993/94:130 s. 38f; SOU 1988:7 s. 122f.

⁷⁷ Asp, Ulväng och Jareborg 2013 s. 233.

⁷⁸ Asp, Ulväng och Jareborg 2013 s. 233.

⁷⁹ Leijonhufvud, Wennberg och Ågren 2015 s. 78.

⁸⁰ Asp, Ulväng och Jareborg 2013 s. 234.

⁸¹ NJA 1993 s. 553.

misshandel eller ofredande inte anses föreligga. I det senare målet⁸² ansåg dock inte HD att samtycke kunde befria den tilltalade från ansvar då parterna i målet var okända för varandra. Parterna i målet hade gett sig in i en, som HD i målet kallade det, ”häftig ordväxling” men HD ansåg inte detta innebära något medgivande till att bråket skulle övergå till våldshandlingar. Fallet skilde sig således på denna punkt från den tidigare prejudicerande domen från HD.

Även i ett senare mål från 2010-talet⁸³ har HD diskuterat samtyckesbestämmelsen vid misshandelsbrotten. Målet rörde ett gäng killar som ingått ett vad som innebar att målsäganden skulle låta sig bli bunden med eltejp och duschad. Enligt de tilltalade i målet hade målsäganden även samtyckt till att bli dragen genom skolans korridorer medan den målsägande förnekade dessa uppgifter. Målsäganden blev, sedan vadet utgått, tejpade med tejp och sedan inknuffad i duschen som stod på samt burens utomhus och på skolan. Dessutom fälldes målsäganden vid flertalet tillfällen omkull och släpades genom skolan i fötterna av de tilltalade. Skadorna till följd av behandlingen av målsäganden uppgick till smärta på överkroppen, fötterna, knäna och skulderna samt rodnad efter tejpningen på halsen. Målsäganden uppgav målet att han samtyckt till behandlingen endast för att undgå värre saker som de tilltalade talat om att göra med honom.⁸⁴ HD ansåg inte att samtycket var vare sig frivilligt lämnat eller allvarligt menat och ansåg således att samtycket inte kunde fria de tilltalade från ansvar.

4.3 Social adekvans

4.3.1 Allmänt om social adekvans

Som ovan anförts under avsnitt 4.1 förekommer, utöver de rättfärdigande omständigheter som finns reglerade i 24 kap. BrB, även oskrivna rättfärdigande undantag som kan föranleda ansvarsfrihet. Social adekvans är en sådan oskriven ansvarsfrihetsgrund som fått genomslag både i doktrinen och praxis. Fängelsestraffkommittén angav i sitt betänkande till införandet av bland annat samtyckesregleringen i 24 kap. BrB att det, trots reformen av ansvarsfrihetsgrunderna, kommer finnas situationer då domstolen måste tillämpa en ansvarsfrihetsgrund som inte är reglerad i lag. Sådan ansvarsfrihet för socialadekvata gärningar förekommer inom svensk rätt för att ansvarsfrihet ska kunna anses föreligga vid intressekollisioner där ett annat intresse än det av lagen straffskyddade intresset anses väga tyngre. Vid sådana intressekollisioner anser lagstiftaren att dessa gärningar, som formellt förvisso täcks av straffbud, inte rimligen kan vara

⁸² NJA 1999 s. 460.

⁸³ NJA 2013 s. 397.

⁸⁴ Se under punkten 5 i HD:s domskäl.

avsedda att kriminaliseras. Anledningen till att social adekvans inte kan vara reglerad i lag anser Fängelsestraffkommittén vara att nya situationer och nya sociala värderingar ständigt uppkommer som förändrar ifrågavarande intressekonflikter.⁸⁵

Enligt Jareborg, Asp och Ulväng kan gärningar anses vara socialadekvata, och således undantagna från straffansvar, vid två situationer på olika straffrättslig nivå. För det första kan gärningar betecknas som socialadekvata när gärningarna, som inte uppfyller kravet på otillåtet risktagande, inte uppfyller rekvisiten för gärningsculpa och därför är tillåtna. Sådana gärningar är således att anse som socialadekvata genom bristande gärningsculpa.⁸⁶ Att diskutera social adekvans som rättfärdigande omständighet blir aktuellt när gärningsmannen kontrollerat gärningen hela vägen fram till dess fullbordan och gärningen således inbegriper ett kontrollerat orsakande.⁸⁷ Det är det senare fallet av social adekvans som kommer att behandlas vidare i uppsatsen.

4.3.2 Definitionen av begreppet social adekvans

Hur begreppet social adekvans ska förstås och uttryckas rent dogmatiskt är inte helt fastställt i doktrinen och praxis. Det råder delade meningar om och oklarheter i huruvida social adekvans ska förstås som en juridisk slutsats, en princip eller om det helt enkelt endast ska förstås som en undantagsregel.

Asp, Ulväng och Jareborg anser att en gärning är socialadekvat om den är tillåten till följd av en oskriven undantagsregel. Social adekvans är således enligt deras uppfattning en oskriven undantagsregel i första hand. Författarna anser dock inte social adekvans vara ett argument eller ett skäl för ansvarsfrihet utan förespråkar istället att social adekvans ska förstås som en juridisk slutsats där brott inte anses föreligga. Innebörden av att social adekvans finns i svensk rätt är att rättstillämparen kan fria från ansvar i fall där ansvarsfrihet inte kan argumenteras för med lagstöd men där det framstår som orimligt att ansvar ska utdömas. Författarna talar om en dogmatisk ”slasktratt” eller ”säkerhetsventil” som således blir en sista utväg för ansvarsfrihet genom en rättfärdigande omständighet när inte någon av omständigheterna i 24 kap. BrB är tillämpliga.⁸⁸

Strahl å sin sida beskriver social adekvans som ”livets regler” där handlingarna är så pass all dagliga och oskyldiga att det är otänkbart att straffrättsligt ansvar skulle föranledas. Som exempel beskriver han en person som startar ett taxiföretag som denne

⁸⁵ SOU 1988:7 s. 128f.

⁸⁶ Se framställningen under avsnitt 3.2.4.2.

⁸⁷ Jareborg 2001 s. 290; Asp, Ulväng och Jareborg 2013 s. 255.

⁸⁸ Jareborg 2001 s. 290f; Asp, Ulväng och Jareborg 2013 s. 254f.

avser driva i flera år med flertalet bilar i verksamheten. Någon av personens bilar skadar en fotgängare genom att köra på fotgängaren. Personen som driver verksamheten har orsakat denna skada men kan inte enligt Strahl straffas för handlingen då handlingen är att anse som socialadekvat.⁸⁹

Leijonhufvud, Wennberg och Ågren beskriver social adekvans som en princip för ansvarsfrihet. Författarna anger även att principen är ett komplement till de lagstadgade ansvarsfrihetsgrunderna i 24 kap. BrB som kan tillämpas vid gärningar där straffrättsligt ansvar synes vara orimligt. Utgångspunkten för bedömningen av social adekvans ska enligt författarna tas i den intressekonflikt som föreligger mellan å ena sidan ett av straffordningen beskyddat intresse och å andra sidan ett annat intresse som borde ges företräde.⁹⁰

Även HD, som prejudicerande instans, har uttalat sig om hur social adekvans ska ses och uttryckas. HD benämnde och accepterade social adekvans fullt ut för första gången i ett mål från 1997.⁹¹ I målet benämnde HD social adekvans som en oskriven regel om ansvarsfrihet. I ett rättsfall från 2014⁹² beskrev HD dessutom social adekvans som en princip och undantagsregel för ansvarsfrihet.

Även om det råder oklarheter i hur social adekvans som begrepp ska ses rent dogmatiskt borde uppfattningen att anse social adekvans vara en ”slasktratt” och undantagsregel vara en framställning som borde kunna accepteras som utgångspunkt. Detta oavsett om social adekvans ses som en juridisk slutsats eller som en princip. I den fortsatta framställningen av denna uppsats kommer social adekvans benämnas så som en undantagsregel för ansvarsfrihet.

4.3.3 Social adekvans som rättfärdigande omständighet i praxis

Trots att social adekvans vare sig är lagreglerat eller har någon bestämdare utformning har undantagsregeln tillämpats och diskuterats inom en rad olika straffrättsliga områden. Lärares tillsyn över sina elever, rättslig nöd och militär övning är exempel på gärningar som enligt Jareborg kan anses vara socialadekvata.⁹³ De mest omdiskuterade fallen inom våldsbrott där ansvarsfrihet

⁸⁹ Strahl 1976 s. 408.

⁹⁰ Leijonhufvud, Wennberg och Ågren 2015 s. 83.

⁹¹ NJA 1997 s. 636. Se vidare om detta rättsfall under avsnitt 4.3.3.

⁹² NJA 2014 s. 808. Omständigheterna och bedömningen i målet kommer att redogöras vidare för i avsnitt 4.3.3.

⁹³ Jareborg 2001 s. 292f.

anses föreligga på grund av social adekvans är dock vid åtgärder inom sjukvården och våld inom idrotten.⁹⁴ Då idrottsrelaterat våld faller under syftet med denna uppsats kommer praxis rörande social adekvans vad gäller idrottsvåld att redovisas i ett avskilt kapitel. Fortsättningsvis i detta kapitel kommer således social adekvans i praxis att beröras mer allmänt än vad nästkommande kapitel avser att göra.

Som anförts ovan benämnde och accepterade HD för första gången social adekvans som en ansvarsbefriande undantagsregel genom ett avgörande från 1997.⁹⁵ HD uttalade i målet att det finns utrymme att tillämpa social adekvans så som en oskriven ansvarsfrihetsgrund, liksom förarbetena anger, när det föreligger en kollision mellan det skyddade intresset och ett annat intresse som borde ha företräde. I målet, som rörde omskärelse av pojkar, ansåg HD att omskärelse av religiösa skäl som uppfyller kriterierna för social adekvans föranleder ansvarsfrihet om samtycke föreligger. Detta trots att själva gärningen under andra omständigheter skulle vara att bedöma som misshandel.

I två rättsfall⁹⁶ har HD prövat social adekvans vid lärares tillsynsplikt över elever. Social adekvans som begrepp nämns bara i det senare målet men förklaringen till detta ligger förmodligen i att den tidigare domen avgjordes innan dess att HD genom NJA 1997 s. 636 benämnt och accepterat social adekvans. HD angav i båda målen att det vid bedömningen av social adekvans vid lärares tillsynsplikt över elever krävs att både en behovs- och en proportionalitetsprincip är uppfylld. Innebörden av detta är att ingreppet mot eleven inte får vara mer ingripande än vad som är nödvändigt, samt att det inte får stå i missförhållande till syftet med ingreppet.

De senaste två åren har HD diskuterat social adekvans som rättfärdigande omständighet i ett mål rörande förtal och ett rörande vapenbrott. Målet rörande förtal⁹⁷ rörde två studenter som åtalats för förtal efter att de skrivit, lämnat in samt publicerat på Internet en mindre uppsats vari de lämnat uppgifter som enligt åklagaren dels varit osanna och dels utgjort förtal mot den person uppsatsen handlade om. I målet tog HD upp social adekvans så som en oskriven undantagsregel för ansvarsfrihet och behandlade social adekvans i förhållande till förtal och osanna uppgifter. HD uttryckte i målet att gärningens syfte ska tillmätas särskild betydelse.⁹⁸ Under de ifrågavarande omständigheterna i målet konstaterade HD att något specifikt syfte för uppgiftslämnandet inte hade förelegat. HD drog således slutsatsen att social adekvans

⁹⁴ Asp, Ulväng och Jareborg 2013 s. 255; Jareborg 2001 s. 295-301.

⁹⁵ NJA 1997 s. 636.

⁹⁶ NJA 1988 s. 586; NJA 2009 s. 776.

⁹⁷ NJA 2014 s. 808.

⁹⁸ Se under punkten 24 i HD:s domskäl.

inte kunde tillämpas och föranleda ansvarsfrihet för de tilltalade.⁹⁹ Målet där de tilltalade åtalats för vapenbrott respektive anstiftan till vapenbrott¹⁰⁰ behandlade möjlighet till ansvarsfrihet för en journalist, en chefredaktör samt en nyhetschef där journalisten i efterforsknings syfte förvärvat, innehaft och förvarat en halvautomatisk pistol. HD behandlade framför allt frågan om ansvarsfrihet med hänsyn till det publicistiska syftet men nämnde även social adekvans som ansvarsfrihetsgrund. Slutsatsen som HD i målet kom till är att trots att det finns ett starkt samhälleligt intresse att förhindra vapeninnehav som inte är kontrollerat så hade ändamålet, som var att belysa problemet med hur lätt man kan komma över illegala vapen i Malmö, kunnat uppnås på annat sätt.¹⁰¹ HD ansåg således att det publicistiska intresset inte kunde anses väga så tungt att ett vapenköp skulle fullföljas, utan att det istället skulle ha uppfyllts på annat sätt. Av samma skäl ansåg även HD ansvarsfrihet genom social adekvans vara inaktuellt.¹⁰²

⁹⁹ Se under punkterna 25-26 i HD:s domskäl.

¹⁰⁰ NJA 2015 s. 45.

¹⁰¹ Se under punkten 17 i HD:s domskäl.

¹⁰² Se under punkten 19 i HD:s domskäl.

5. Ansvar och ansvarsfrihet inom idrotten

5.1 Inledande kommentarer och anmärkningar

Vid idrottsutövning utsätts idrottsmännen ständigt för knuffar och tacklingar som, om de inträffat på någon annan plats, hade varit att bedöma som misshandel eller ofredande. Då dessa handlingar krävs för att uppfylla syftet med idrotten, och dessutom i viss mån även är tillåtna enligt spelreglerna, kan inte samtliga av dessa handlingar föranleda straffrättsligt ansvar. I propositionen inför ändringen av ansvarsfrihetsgrunderna angav lagstiftaren att det vid idrottsrelaterat våld accepteras svårare fall av misshandel än vad som allmänt föranleder ansvarsfrihet till följd av samtycke. Så är fallet då många idrotter bedrivs på ett sådant sätt att visst oavsiktligt och avsiktligt våld är oundvikligt. Kontaktsporter så som fotboll, handboll, ishockey och rugby utövas enligt förarbetena på ett sätt som gör att regelöverträdelser som kan leda till personskador inte kan undvikas. Lagstiftaren anger att det får anses som att en idrottsman som frivilligt deltar i idrottsutövningen av dessa kontaktsporter är medveten om skaderisken som han eller hon utsätter sig för. Dock betonade förarbetena att detta inte innebär att idrottsmannen har godtagit den uppkomna skadan i det enskilda fallet. Dessa sporter har regler som fungerar som säkerhetsföreskrifter för vad som är tillåtet och vad som är en regelöverträdelse. Vid en första anblick skulle man kunna tro att överträdelser av dessa inom idrotten stadgade regler borde föranleda straffansvar men så är dock inte fallet.¹⁰³ Någon klar bild över när en idrottsmans regelöverträdelser kan föranleda straffrättsligt ansvar ger inte förarbetena. Fängelsestraffkommittén angav dock i sitt slutbetänkande att grova regelöverträdelser, och då främst sådana som begåtts med uppsåt, kan föranleda straffrättsligt ansvar.¹⁰⁴ I den följande framställningen i detta kapitel kommer ett försök att klargöra vilka våldshandlingar inom idrotten som borde kunna föranleda straffrättsligt ansvar att göras.

För den fortsatta framställningen är det av vikt att förtydliga några begrepp. Först och främst behöver begreppen ”spelets regler” och ”spelets idé” skiljas på. Skillnaden mellan begreppen förklarar Asp, Ulväng och Jareborg genom att redovisa ett exempel. Exemplet anger att en fasthållning under en fotbollsmatch, vari den ena spelaren håller fast den andra, strider mot spelets regler men anses inte vara straffrättsligt otillåten på grund av att handlingen faller inom spelets idé. Likväl kan den som avsiktligen sparkar motståndaren på benet i samband med spel om bollen inte anses vara straffrättsligt ansvarig trots det att sparken strider mot spelreglerna för fotboll.¹⁰⁵ Malmsten anger å

¹⁰³ Prop. 1993/94:130 s. 40f.

¹⁰⁴ SOU 1988:7 s. 137.

¹⁰⁵ Asp, Ulväng och Jareborg 2013 s. 256f.

sin sida att spelets idé kan förstås som det sätt som den enskilda idrotten är avsedd att utövas.¹⁰⁶ Det skulle således kunna uttryckas att spelets regler är de regler för den enskilda sporten som idrottsutövaren måste följa vid utövandet medan spelets idé innefattar handlingar som på något sätt anses vara godtagna att utföra för att kunna uppnå syftet med den enskilda idrotten.

Sedermera behöver begreppet ”frivilligt deltagande” även förtydligas. Enligt Asp, Ulväng och Jareborg tar frivilligt deltagande i spelet sin utgångspunkt i huruvida det finns ett civilrättsligt giltigt kontrakt mellan spelaren och en idrottsklubb. Finns ett sådant civilrättsligt kontrakt saknas betydelse huruvida spelaren är verkligt frivillig eller om denne är ofrivillig att delta i spelet men känner sig tvingad av kontraktet.¹⁰⁷

5.2 Omfattningen av ansvarsfrihet inom idrotten

För att kunna diskutera omfattningen av ansvarsfriheten inom idrotten krävs en uppdelning i under vilka olika situationerna som idrottsrelaterat våld kan begås. En sådan uppdelning kan göras enligt följande:

- 1) Den regelenliga och icke skadevällande knuffen eller tacklingen.
- 2) Den regelenliga men skadevällande knuffen eller tacklingen.
- 3) Den regelstridiga skadevällande knuffen eller tacklingen som dock överensstämmer med den enskilda idrottens idé.
- 4) Den regelstridiga skadevällande knuffen eller tacklingen som förutom regelstridigheten dessutom strider mot den enskilda idrottens idé.¹⁰⁸

De omständigheter som redovisas för under punkterna 1 och 4 är de omständigheter som orsakar minst problem för rättstillämparen vid bedömningen av straffrättsligt ansvar. De omständigheter som redogörs för under punkten 1 strider varken mot reglerna eller ger upphov till någon skada och således kan straffrättsligt ansvar inte bli aktuellt. På samma sätt föranleder den straffrättsliga argumentationen inga problematiska frågeställningar vid omständigheterna under punkten 4. Vid bedömningen av sådana omständigheter ska bedömningen inte avvika på något sätt från den bedömning som rättstillämparen hade gjort om våldet utdelats på annan plats än på idrottsplanen. Istället är det vid våld som utövas under omständigheter som beskrivs under punkterna 2 och 3 som kan bli föremål för en annan bedömning än vad som hade gjorts på andra samhällsområden.¹⁰⁹

De skadevällande handlingar som förvisso står i strid med reglerna för den enskilda idrotten men som begås inom ramen för idrottens idé, sådana

¹⁰⁶ Malmsten 2001 s. 119.

¹⁰⁷ Asp, Ulväng och Jareborg 2013 s. 257.

¹⁰⁸ Denna uppdelning och terminologi bygger på den uppdelning som Malmsten gör av idrottsrelaterat våld i dels *Idrottsjuridisk skriftserie nr 5 2000* och dels i ”*Idrottsvåld – regelkonformitet och rättssenheter*”.

¹⁰⁹ Malmsten 2001 s. 123f.

handlingar som faller under punkten 3, är de handlingar som orsakar störst problem vid den juridiska bedömningen. Dessa handlingar utgör enligt Malmsten en gråzon mellan brottsliga och accepterade handlingar. Malmsten anger i sin framställning att sådana handlingar som utgör mindre regelöverträdelser enligt praxis inte föranleder ansvar utan rättfärdigas genom samhällsintresset av idrotten. Dock betonas att ju längre bort från idrottens idé som gärningen sträcker sig, desto större anledning finns det för rättstillämparen att utdöma straffrättsligt ansvar.¹¹⁰ Även Asp, Ulväng och Jareborg förespråkar att ansvarsfrihet ska föreligga vid gärningar som strider mot spelets regler men som sker inom ramen för spelets idé. Enligt dem behöver inte den person som utsatts för den skadevållande handlingen ha samtyckt därtill för att handlingen ska anses vara fri från ansvar. Sådana gärningar faller enligt Asp, Ulväng och Jareborg under en egen undantagsregel istället för samtyckesbestämmelsen.¹¹¹ Utformningen av denna undantagsregel kommer att redogöras vidare för under avsnitt 5.3.3. Således kommer författarna till samma slutsats som Malmsten även om de använder en annan utformning på ansvarsfriheten.

Vid handlingar som faller under punkten 2 ovan, och som således är regelbrottsliga men som föranleder skada på motståndaren, synes det enligt Malmsten finnas en allmänt vedertagen uppfattning att sådana handlingar inte ska föranleda straffrättsligt ansvar. Malmsten har dock försökt skapa en modell som enligt honom ska vara en avgörande bedömning för huruvida handlingar som faller under punkten 2 är att anse som brottsliga eller inte. Denna modell består av ett subjektivt moment på brottets objektiva sida¹¹² och kommer redogöras för under avsnitt 5.3.4. Enligt Malmsten har handlingar som faller under punkten 2 aldrig blivit föremål för en rättsprövning i allmän domstol utan riksåklagaren har enbart under ett tillfälle, i samband med en förfrågan från stadsfogden i Helsingborg avseende en boxningsmatch, behövt ta ställning till omständigheterna. Vad riksåklagaren då yttrade var att våld som begåtts under idrottsutövande inte föranleder straffrättsligt ansvar så länge de för den aktuella sporten gällande reglerna följts. Istället är det enligt Malmsten den straffrättsliga doktrinen som uppställt handlingar som faller under punkten 2 som dogmatiskt problematiska. Doktrinen synes dock enligt Malmsten inte ifrågasätta huruvida idrottsmännen som begått dessa gärningar ska anses vara fria från ansvar eller ej. Istället har argumentationen kring varför och på vilken grund denna straffrättsliga särbehandling föreligger för idrottsmän varit av intresse i doktrinen.¹¹³ Hur doktrinen argumenterar vad gäller vilken ansvarsfrihetsgrund som ska föranleda ansvarsfrihet för idrottsmän vid idrottsutövning kommer behandlas under nästkommande avsnitt.

¹¹⁰ Malmsten 2001 s. 124.

¹¹¹ Asp, Ulväng och Jareborg 2013 s. 256.

¹¹² Brottets objektiva sida är den del av den straffrättsliga bedömningen som Asp, Ulväng och Jareborg benämner som gärningsrekvisit, det vill säga rekvisit för otillåten gärning.

¹¹³ Malmsten 1985 s. 196f.

5.3 Ansvarsfrihet till följd av vilken ansvarsfrihetsgrund?

5.3.1 Allmänt om val av ansvarsfrihetsgrund

Huruvida det är samtyckesbestämmelsen, social adekvans eller någon annan ansvarsfrihetsgrund som ska föranleda ansvarsfrihet vid idrottsrelaterat våld råder delade meningar. I den följande framställningen i detta avsnitt kommer argumentationen rörande ansvarsfrihetsgrunder vid idrottsrelaterat våld att redovisas för i syfte att försöka komma till en slutsats hur ansvarsfriheten vid idrottsrelaterat våld motiveras och borde bedömas. Utgångspunkt kommer att tas i det idrottsrelaterade våldet som framgår av punkterna 2 och 3 i det föregående avsnittet.

5.3.2 Till följd av samtycke

Agge anser att det vid organiserad idrott föreligger anledning att tillämpa samtyckesbestämmelsen i vidare mening än vid andra gärningar. Det är således samtyckesbestämmelsen som Agge tar sin utgångspunkt i och utvidgar denna bestämmelse till att omfatta svårare fall av misshandel vid idrottsutövning än vad som normalt hade godkänts. Han anger även att det är de idrottsliga reglerna som, trots att de inte är bindande för rättstillämparen, ska ge vägledning åt ansvarsbedömningen.¹¹⁴

Förarbetena anger att samtyckesbestämmelsen är tillämplig även på idrottsrelaterat våld. Dock anger samma förarbeten att en annan gränsdragning måste göras. Framförallt måste försvarlighetsbedömningen göras utifrån andra utgångspunkter vid idrottsrelaterat våld än vid andra fall av misshandel och syftet med gärningen måste beaktas i en annan utsträckning. Innebörden av att en annan försvarlighetsbedömning måste göras vid idrottsrelaterat våld är enligt förarbetena att samtyckesbestämmelsen i praktiken borde få en begränsad betydelse.¹¹⁵

I de redovisade rättsfallen under kapitel 6 använder sig underrätterna nästan uteslutande av omfattningen av idrottsmännens samtycke och närheten till spelets idé. I ett av målen talas om ”tolerant bedömning” av såväl straffbarheten som brottsrubriceringen, straffmätningen och påföljdsvalet vid idrottsrelaterat våld. En sådan term skulle kunna anses ge stöd för att det är social adekvans som rätten använt, även om begreppet inte uttryckts ordagrant.

¹¹⁴ Agge 1969 s. 404ff.

¹¹⁵ Prop. 1993/94:130 s. 43f.

5.3.3 Till följd av social adekvans

Asp, Ulväng och Jareborg anser att det vid idrottsrelaterat våld inte är tillräckligt att enbart diskutera ansvarsfrihet utifrån samtyckesbestämmelsen. Detta trots att samtycket vid idrottsutövning gör gärningen försvarlig i större utsträckning än vid misshandel som sker utanför idrotten. Istället anser författarna att en allmän oskriven regel om ansvarsfrihet vid idrottsrelaterat våld ska föregå samtyckesbestämmelsen då den senare inte föranleder ansvarsfrihet i samtliga fall. En sådan regel skulle vara utformad enligt följande:

”Under förutsättning att det rör sig om frivilligt deltagande i utövningen av sport, lek e.dyl., är alla gärningar, som angivits icke innebära ett otillåtet risktagande, dvs. sådana gärningar som med beaktande av spelets regler och idé är att betrakta som tillåtna risktaganden, också i sig att anse som socialadekvata.”¹¹⁶

Med denna terminologi är de gärningar som faller under punkterna 2 och 3 i den tidigare angivna uppställningen att betrakta som socialadekvata om de inte innefattar ett otillåtet risktagande. Anmärkningsvärt avseende Asp, Ulväng och Jareborgs uppställda regel är att regeln ger uttryck för att idrottsrelaterat våld som utgör ett tillåtet risktagande ansvarsbefrias genom social adekvans. Ska man se till ordalydelsen torde bedömningen ske redan på A1-nivå genom att risktagandet bedöms vara tillåtet och att det således inte föreligger någon otillåten gärning då ett tillåtet risktagande inte är brottsligt.¹¹⁷ Dock har Asp, Ulväng och Jareborg i sin framställning valt att placera undantagsregel som en ansvarsfrihetsgrund på A2-nivå. Detta tillvägagångssätt skulle kunna anses ge uttryck för att sådana gärningar som rättfärdigas genom social adekvans på A2-nivå är sådana gärningar som orsakat en kontrollerad följd.

Strahl förespråkar användningen av social adekvans som ansvarsfrihetsgrund vid idrottsrelaterat våld men först sedan samtyckesbestämmelsen inte längre är tillämplig. Således synes Strahl anse social adekvans utgöra ett komplement till samtyckesbestämmelsen snarare än en egen grund att ansvarsbefria idrottsrelaterat våld med.¹¹⁸

5.3.4 Till följd av en intresseavvägning

Den slutsats Malmsten kommer till vid sin genomgång av ansvarsfrihetsgrunder är att det är samhällsintresset som borde åberopas som stöd för ansvarsfrihet vid idrottsrelaterat våld. Han beskriver detta samhällsintresse genom en jämförelse med andra gärningar där samhällsintresse kan föreligga, så som exempelvis vid nödsituationer eller

¹¹⁶ Asp, Ulväng och Jareborg 2013 s. 256.

¹¹⁷ Se under avsnitt 3.2.4.

¹¹⁸ Strahl 1976 s. 197.

medicinska ingrepp. Skillnaden mellan dessa samhällsintressen är dock att det vid idrottsrelaterat våld inte finns ett samhällsintresse i att själva gärningen, det vill säga tacklingen eller knuffen, begås. Inte heller föreligger det ett samhällsintresse i att själva idrotten, vari gärningen ses som en nödvändig faktor, kan utövas. Istället är det de samhällsnyttiga effekter som idrotten sedan skapar som anses vara det samhällsintresse som överväger det intresse som det aktuella straffbudet avser att beskydda. Att idrotten uppbärs av ett stort samhällsintresse motiverar Malmsten främst med omfattningen av det ekonomiska stöd som idrotten tilldelas varje år från både staten och kommunerna.¹¹⁹

Malmsten anser dock att ett subjektivt moment bör beaktas vid bedömningen av ansvar eller ansvarsfrihet vid idrottsrelaterat våld. Just i fråga om misshandelsbrotten förekommer inte något sådant subjektivt moment. Malmsten argumenterar då i sin framställning för huruvida de idrottsliga reglerna innehåller några subjektiva moment i form av standarder för, inom den aktuella idrotten, godtagbara beteenden som kan användas vid den socialadekvata bedömningen. Idrottens regler kan enligt Malmsten innehålla subjektiva moment vad gäller gärningar som faller under punkterna 3 och 4 i den tidigare framställningen. Dock föreligger inte några sådana subjektiva moment vid omständigheter som faller under punkten 2. Då intresset av idrottens samhällsnyttiga effekter enligt Malmsten kräver att någon form av subjektivt moment beaktas uppfylls detta krav genom kravet på godtagbara gärningsskäl, det vill säga att gärningen vid en objektiv bedömning är idrottsligt motiverad.¹²⁰

5.4 Slutsatser

Av det anförda framgår att det råder oklarheter i vilken ansvarsfrihetsgrund som ska tillämpas vid idrottsrelaterat våld samt hur denna ansvarsfrihet egentligen ska motiveras. Det råder dessutom oklarheter i hur de olika ansvarsfrihetsgrunderna ska ses i förhållande till varandra. Frågan huruvida den ena ansvarsfrihetsgrunden ska anses ha företräde före den andra kan således inte, med fullständig säkerhet, besvaras.

Klart är dock att gärningar som faller under punkterna 1 och 2 i framställningen ovan inte föranleder ansvarsfrihet medan det vid gärningar som faller under punkterna 4 kan bli aktuellt med straffrättsligt ansvar. Det får även anses klarlagt att de gärningar som faller under punkten 3 i framställningen ovan utgör en gråzon där utgångspunkten är att gärningarna inte föranleder straffrättsligt ansvar men där ansvar kan bli mer och mer aktuellt ju längre ifrån idrottens idé som gärningen kommer. Även vid grova regelöverträdelser synes straffrättsligt ansvar bli aktuellt med stöd av förarbetena. Det kan även konstateras att möjligheten till straffrättsligt ansvar varierar från idrott till idrott med hänsyn till den enskilde idrottens regler och

¹¹⁹ Malmsten 1985 s. 200f. Se vidare om detta ekonomiska stöd under avsnitt 2.2.

¹²⁰ Ibid s. 204f.

idé. Vad som är straffbart inom fotbollen behöver således inte vara straffbart inom exempelvis ishockeyn.

Även om de olika rättskällorna är oense om på vilken grund som ansvarsfriheten vid idrottsrelaterat våld ska hanteras och motiveras synes det inte råda delade meningar om att idrottsrelaterat våld till viss grad faktiskt ska särbehandlas. Det framgår inte av samtliga källor varför idrotten ska ha denna särbehandlade roll. Någonstans synes dock intresset av idrottsutövning, idrottens starka roll i samhället genom statliga och kommunala bidrag och det faktum att samtliga gärningar som ingår i spelet inte rimligen kan bestraffas då de utgör en viktig del av spelet vara av betydelse.

6. Idrottsrelaterat våld i praxis

6.1 Inledande kommentarer och anmärkningar

Uppsatsen har hitintills behandlat brottsbegreppet, ansvarsfrihetsgrunderna samt ansvar och ansvarsfrihet inom idrotten så som gällande rätt. Som angivits i inledningskapitlet kommer det nu följande kapitel inte behandla gällande rätt i den strikta mening som rättdogmatiken ger uttryck för. Avsikten med kapitlet kommer istället vara att redogöra för den praktiska tillämpningen av gränsen mellan straffansvar och ansvarsfrihet som rätten gör vid idrottsrelaterat våld.

Inledningsvis, innan rättsfallsgenomgången görs, måste den påtagliga avsaknaden av vägledande prejudicerande rättsfall rörande idrottsrelaterat våld betonas. Det finns enbart ett fåtal rättsfall som överhuvudtaget behandlats av HD men HD har inte beviljat prövningstillstånd i något av målen. Avsaknaden av vägledande prejudikat kan sägas påverka förutsebarheten och jämlikheten på det aktuella straffrättsliga området. En diskussion över hur underrätterna ska döma går således inte att föra utan frågan blir snarare hur de borde tillämpa bestämmelserna sett till tidigare underrättsdomar för att uppnå en så jämn nationell tillämpning som möjligt.

Värt att beakta och ha i åtanke vid en genomgång av rättsfallen i detta kapitel är att samtyckesbestämmelsen upptecknades i lag först 1994. Innan dess var samtycke endast en oskriven ansvarsfrihetsgrund. Lagstiftarens avsikt med införandet av 24 kap. 7 § BrB var inte att på något sätt förändra ansvarsfriheten eller gränsen för ansvarsfrihet vid idrottsrelaterat våld. Införandet kan dock ha haft betydelse för bedömningen av idrottsrelaterat våld på så sätt att förarbetsuttalandena i SOU 1988:7 och prop. 1993/94:130 har kunnat användas som tolkningshjälpmedel av rätten efter införandet. Framför allt har rätten sedan dessa förarbetens tillkomst kunnat uppmärksamma att inte enbart samtyckesbestämmelsen kan utgöra ansvarsfrihetsgrund för situationer där det är önskvärt att ansvarsfrihet ska medges utan även undantagsregeln om social adekvans.

Dessutom måste även återigen poängteras att HD först benämnde och accepterade social adekvans 1997. Att de domar som tillkom innan dess inte benämner social adekvans ordagrant är således inte anmärkningsvärt.

6.2 Praxis rörande domstolens rätt att döma i idrottsrelaterade mål

I en dom från början av 1980-talet¹²¹ diskuterade tingsrätten, med sedermera medhåll från hovrätten, i domskälen frågan huruvida de allmänna domstolarna borde ingripa i våld som begåtts under idrottsutövande eller om det enbart är det idrottsliga reglementet som ska hantera våldet vilket den tilltalade i målet hävdade. Tingsrätten argumenterade för att en idrottslig arena inte kan utgöra en sådan undantagen plats att straffrättsligt ansvar inte skulle kunna föranledas vid våld begånget på platsen om våldet överskrider ramarna för spelet. Enligt tingsrätten i målet är istället den svåra bedömningen för rätten att avgöra huruvida våldet som begåtts är att anse som exempelvis misshandel eller om våldet, som förvisso överskrider spelreglerna, är att anse som sådant våld som idrottsutövarna i den aktuella sporten samtyckt till genom sitt frivilliga deltagande. Enligt tingsrätten borde enbart sådana regelöverträdelser som är att anse som uppenbara allvarliga övergrepp kunna leda till åtal.¹²²

Även i två mål från 1982¹²³ argumenterade Hässleholms tingsrätt för domstolarnas rätt till straffrättsligt ingripande och bestraffning av idrottsrelaterat våld. Tingsrätten redogjorde i domen för den enligt dem allmänna uppfattningen inom idrotten att det idrottsliga bestraffningssystemet är straff nog för handlingar som utspelar sig på idrottsplanen. Dock angav tingsrätten att denna uppfattning inte kan anses som riktig vid våld som begåtts långt utanför de ramar som spelets regler uppställt. Istället angav tingsrätten att som princip bör skillnad tas mellan våld som begåtts när spelarna är i kamp om bollen eller pucken och våld som begåtts utan samband med spelet, vilka således även strider mot spelets idé. Vid det tidigare exemplet, våld som begåtts i samband med spelet, ansåg tingsrätten att de idrottsliga reglerna uteslutande ska gälla medan straffrättsligt ingripande kan ske vid våld utan samband med spel. Tingsrätten ställde dessutom i målen upp en modell för tre olika grupper av regelöverträdelser, sett utifrån både de idrottsliga och de samhälleliga reglerna. Grupperna ställdes i domskälen upp enligt följande:

- Avvikelse från spelreglerna i mindre grad som i spelet föranlett frikast, straffkast eller en tidsbegränsad utvisning
- Grova avvikelser från spelreglerna som i spelet föranlett diskvalifikationer och ingripande från idrottsliga instanser i form av avstängningar på kortare eller längre tid
- Så allvarliga överträdelser av spelreglerna att gärningen helt avviker från spelets idé

¹²¹ Hovrätten för Övre Norrland i mål B 237/82, 1983-06-14 ; Umeå tingsrätt i mål B 121/81, dom 1982-07-06.

¹²² Den enskilda bedömningen i målet kommer att redovisas för under avsnitt 6.4.2.

¹²³ Hässleholms tingsrätt i mål B 57/82, dom 1982-05-26; och B 182/82, dom 1982-10-27.

Vid den senare punkten menade tingsrätten att de allmänna domstolarna måste kunna inträda och bedöma gärningen utifrån det straffrättsliga reglementet.

6.3 Våld i samband med spel eller i direkt anslutning till närkamper

6.3.1 Praxis där åtal bifallits

I ett av målen som HD tagit upp till behandling¹²⁴ avslog HD ansökan om prövningstillstånd. I målet hade den tilltalade och målsäganden under en ishockeymatch varit i närkamp om pucken och kort därefter hade den tilltalade utdelat ett kraftigt slag med klubban mot målsäganden vilket orsakat denne ”brott på skallen med intryckning av ben”.¹²⁵ Svea hovrätt uttalade i sina domskäl att brottet skiljer sig från andra brott såtillvida att gärningen begåtts under utövningen av en idrott vars regler tillåter utövandet av visst våld. Hovrätten ansåg dock att uppsåtliga överträdelser av reglerna för idrotten, i det här fallet utdelande av slag med klubban mot motståndarens kropp, inte kunde försvaras med spelets snabbhet eller hetsiga natur, vilket försvaret hade åberopat.¹²⁶

På senare tid har hovrätterna bifallit åtalet vid våld som begåtts i samband med spel i två mål. I det första målet¹²⁷ kan det händelseförlopp som utspelade sig delas upp i tre delar som utspelats direkt efter varandra. I den första delen av händelseförloppet utdelade den ena tilltalade i målet, A.W., en tackling riktad mot den andra tilltalade i målet, O.E., som gjorde att denne föll över innebandysargen. I det efterföljande skeendet utdelade O.E. ett slag med klubban mot A.W. vilket träffade denne över bröstet med smärta och rodnad som följd. I den sista delen av händelseförloppet skallade A.W. O.E. vilket orsakade kraftig smärta och sårskada som behövde sys på O.E. Vad gäller den inledande tacklingen som på något sätt varit startskottet för det händelseförlopp som sedan utspelade sig ansåg hovrätten att handlingen inte utgjorde en brottslig handling då den utdelats inom ramen för den aktuella sporten. Hovrätten konstaterade vidare att den som deltar i en innebandymatch får anses vara förberedd på att visst våld, som orsakats genom ofrivilliga slag med motståndarens klubba, förekommer. Hovrätten ansåg dock att det slag som O.E. utdelade med sin klubba mot A.W. överskridit gränserna för vad A.W. kan anses ha samtyckt till genom sitt deltagande. Slaget mot A.W. bedömdes således utgöra misshandel varvid straffrättsligt ansvar för O.E. utdömdes. Vad gäller den skallning som A.W. sedan utdelat konstaterade hovrätten att A.W. inte kunde gå fri från ansvar då

¹²⁴ Se SvJT 1966 rf. s. 57-62.

¹²⁵ Se utdrag ur läkarintyget som redovisas för i häradsrättens dom.

¹²⁶ Se hovrättens domskäl i målet vilken redogörs för i SvJT 1966 rf s. 60ff.

¹²⁷ RH 2012:56.

gärningen inte varit förenlig med den aktuella idrottens idé och ett samtycke inte kunde anses föreligga.

I det andra målet som behandlade våld som begåtts i samband med spel på senare tid¹²⁸ hade den tilltalade under en fotbollsmatch utdelat åtminstone ett knytnävsslag mot målsäganden vilket träffat denne i ansiktet och orsakat sårskada och svullnad. Gärningen hade föregåtts av en närkamp om bollen vari både den tilltalade och målsäganden hade fallit omkull. Hovrätten ansåg i målet att det knytnävsslag som den tilltalade utdelat tydligt överskridit gränsen för målsägandens samtycke trots det faktum att målsäganden eventuellt gjort sig skyldig till ett regelbrott i samband med den närkamp om bollen som föregått slaget. Tingsrätten i målet hade kommit till samma slutsats som hovrätten gjorde och hade dessutom vidareutvecklat slutsatsen genom att konstatera att uppsåtliga knytnävsslag är en sådan främmande handling inom den aktuella idrotten att straffrihet inte kunde anses föreligga.¹²⁹

6.3.2 Praxis där åtal ogillats

I två rättsfall från 1977¹³⁰ ogillade tingsrätterna, Oskarshamns och Jakobsbergs tingsrätt, i målen åtalen på grund av att uppsåt för gärningarna inte kunnat styrkas. Målen liknade varandra såtillvida att händelserna i respektive mål utspelade sig under en fotbollsmatch i kamp om bollen vari den tilltalade uppgett att slaget mot målsäganden inte varit avsiktligt utan istället skett reflexmässigt för att undgå målsäganden i kampen om bollen. I målet från Jakobsbergs tingsrätt fann tingsrätten vittnesuppgifterna vara osäkra och motstridiga och anser således att det saknas grund för att slaget skett med avsikt att skada målsäganden. Tingsrätten ogillade på den grunden åtalet mot den tilltalade i målet. Oskarshamns tingsrätt tog, förutom den tilltalades uppgift om att slaget mot målsägandens ansikte inte skett avsiktligt, även hänsyn till det faktum att gärningen begåtts under en fotbollsmatch där nära kroppskontakt mellan spelarna normalt förekommer. Detta ansåg tingsrätten bidra till att det inte kunde anses som utrett att slaget skett med uppsåt att skada målsäganden och åtalets ogillades följaktligen.

I ett rättsfall från 1986¹³¹ tilldelades målsäganden under en ishockeymatch ett slag mot visiret, vilket tryckte ut tre av målsägandens framtänder, i samband med kamp om pucken. Den tilltalade i målet uppgav att denne inte haft för avsikt att vare sig träffa eller skada målsäganden utan att han enbart hade slagit med klubban för att komma ur en av målsäganden utförd hakning med klubban¹³². Målsäganden å andra sidan uttalade i målet att han enbart försökt tränga motståndaren och således inte gjort något fasthakande. Vittnet som

¹²⁸ Hovrätten för Övre Norrland i mål B 328-13, dom 2014-01-17.

¹²⁹ Se tingsrättens dom i målet i Umeå tingsrätts mål B 1728-12, dom 2013-03-26.

¹³⁰ Oskarshamns tingsrätt i mål B 257/77, dom 1977-10-05; Jakobsbergs tingsrätt i mål B 380/77, dom 1977-10-10.

¹³¹ Skellefteå tingsrätt i mål B 125/86, dom 1986-09-24.

¹³² En hakning utgörs av att en spelare hakar upp sin motståndare med klubban.

hördes i målet, tillika domaren i matchen, uppgav att målsäganden ”tog upp den tilltalade mot sargen” samt att den tilltalade gjort en ful eftersläng efter detta som han tilldelats matchstraff för. Tingsrätten gjorde, med stöd av vittnesmålen, bedömningen att den tilltalade utfört en regelvidrig eftersläng och att denna eftersläng orsakat skadorna på målsäganden. Vid bedömning av den tilltalades ansvar poängterade tingsrätten att ishockey är en idrott där utövarna får anses ha samtyckt till en viss utövning av våld, utan att våldet ska föranleda straffansvar. Tingsrätten ansåg att utgångspunkten vid gränsdragningen mellan sådant tillåtet våld och våld som ska föranleda straffrättsligt ansvar är om våldet är sådant att det är tillåtet enligt spelets regler eller, om våldet går utöver vad som är tillåtet enligt spelets regler, förstaeligt med hänsyn till spelets natur. I det aktuella målet framförde tingsrätten att det inte kunde anses som att den tilltalade hade haft uppsåt att överskrida denna gräns och ogillade således åtalet.

I ett senare mål från 1989¹³³ ogillades åtalet då tingsrätten inte ansåg att den tilltalade haft uppsåt att orsaka mer skada eller smärta än vad målsäganden kunde anses ha samtyckt till genom sitt deltagande i spelet. Den tilltalade blev under en handbollsmatch fastlåst¹³⁴ av målsäganden och domaren blåste då av för spelet till ett frikast. I anslutning till avblåsningen gjorde den tilltalade en bakåtriktad svepande rörelse och träffade med någon del av armen målsäganden i ansiktet vilket orsakade en näsbensfraktur. Den tilltalade i målet uppgav att denne inte haft för avsikt att skada målsäganden utan att han istället inte uppfattat att spelet varit avblåst och att enbart han enbart försökt slita sig loss från fastlåsningsen. Målsäganden och de båda domarna i matchen däremot uppgav att målsäganden redan släppt den tilltalade och hade tagit något eller några steg bakåt ifrån den tilltalade. Tingsrätten ansåg dock att det inte kan lämnas utan avseende att den tilltalade inte uppfattat att spelet varit avblåst då händelseförloppet utspelat sig under en mycket kort tid. Därav bedömde tingsrätten att den tilltalades uppfattning om att spelet fortfarande var igång vid gärningen fick godtas. Tingsrätten ansåg dock att trots att den tilltalade uppfattat spelet som pågående så måste han avsett att träffa målsäganden och orsaka smärta när han svingat med armen bakåt. Tingsrätten konstaterade att gärningen är klart regelvidrig men poängterade dock att det för straffrättsligt ansvar krävs att den tilltalade haft uppsåt att åstadkomma mer våld än vad målsäganden kan anses ha samtyckt till genom sitt deltagande. Vid denna bedömning tog tingsrätten sin utgångspunkt i att matchen spelats i en utav de högre handbollsdivisionerna där spelarna normalt utsätts för relativt hårda kroppskontakter. Tingsrätten fann med denna utgångspunkt att den tilltalade inte haft uppsåt att orsaka målsäganden värre skada än som dessa hårda kroppskontakter omfattar och ogillade således åtalet.

¹³³ Skellefteå tingsrätt i mål B 308/89, dom 1990-03-13

¹³⁴ En fastlåsnings kan förklaras med att den ena spelaren med armarna och kroppen håller fast motståndaren för att hindra denne från att röra sig eller spela vidare bollen.

6.4 Våld utan samband med spel

6.4.1 Praxis där åtal bifallits

I ett mål från 1950-talet¹³⁵ avslog HD ansökan om prövningstillstånd då man ansåg hovrättens dom i målet vara riktig. Svea hovrätt framförde i målet att trots att en spelare, i det här fallet inom ishockey, måste räkna med hårt spel och potentiella slag och skador innebär inte detta att spelaren ska behöva riskera att bli utsatt för våld från motståndare efter det att han eller hon utfört sin uppgift i spelet. Parterna i målet hade i inledningsskedet haft en kamp om pucken varvid en regelriktig tackling hade utförts på den tilltalade. Målsäganden hade efter tacklingen spelat iväg pucken och sedan fått ett slag mot huvudet med hjärnskakning och sårskada som följd. Den tilltalade dömdes således då pucken varit bortspelad när han utdelat det slag med klubban som träffat målsäganden.¹³⁶

I mål RH 1995:23 hade den tilltalade först knuffat målsäganden varvid domaren avblåst spelet. Efter avblåsningen hade den tilltalade sedan utdelat ett knytnävsslag som träffat målsäganden i ansiktet och orsakat smärta, hudavskrapningar och vissa sårskador. Hovrätten talade i målet om att en ”tolerant” bedömning av såväl straffbarheten som av brottsrubricering, straffmätning och påföljdsval vid idrottsrelaterat våld spelare emellan. Hovrätten ansåg att det är av vikt att en tydlig gränsdragning av en sådan tolerans sätts för att kunna förhindra regelstridigt idrottsrelaterat våld. Vid våld som begåtts efter det att matchen avslutats helt eller avblåsts under spel ansåg hovrätten att denna gräns överskridits. Den tilltalade i målet dömdes således då knytnävsslaget utdelats efter det att domaren blåst av spelet.

De senaste åren har underrätterna bifallit åtalen för idrottsrelaterat våld som begåtts utan samband med spel i främst två avgöranden. I det första målet¹³⁷ argumenterade hovrätten för att utgångspunkten vid bedömningen av idrottsrelaterat våld borde vara att ju närmare handlingen ligger idrottens idé inom den aktuella sporten desto större borde möjligheten vara för rätten att acceptera eller se mildare på misshandeln på grund av samtycke. I målet hade den tilltalade och målsäganden befunnit sig nära varandra men 40-50 meter ifrån bollen när den tilltalade utdelat ett slag mot målsäganden som stått precis bakom. Hovrätten konstaterade i målet att då den relativt allvarliga gärningen skett utan samband med spelet om bollen, och inte haft med fotbollen idé att göra, att den tilltalade skulle dömas för ansvar. I april 2016, ifråga om en situation där en fotbollsspelare tilldelats ett knytnävsslag i ansiktet när denne skulle utföra ett inkast, gjorde hovrätten bedömningen att sådant våld inte har samband med spelet. Detta trots att inkastet föregåtts av en kamp om bollen mellan den tilltalade och målsäganden och gärningen begåtts i samband med det efterföljande inkastet. Ett sådant slag ansåg

¹³⁵ NJA 1957 C 676.

¹³⁶ Se hovrättens domskäl i Svea hovrätts dom i mål B 76/55, dom..

¹³⁷ RH 2011:62.

hovrätten inte utgöra en gärning som målsäganden samtyckt till genom sitt deltagande i fotbollsmatchen och dömde således den tilltalade för misshandel.¹³⁸

6.4.2 Praxis där åtal ogillats

I ett mål från Hovrätten för Övre Norrland från början av 1980-talet¹³⁹ diskuterade hovrätten gränsen för en idrottsmans samtycke vid idrottsutövning. Målet rörde en tackling inom ishockey som den tilltalade begått mot målsäganden bakifrån eller snett bakifrån sedan denne i princip stått helt stilla utan puck och som orsakat målsäganden bland annat en fraktur på okbenet. Hovrätten konstaterade i målet att en sådan tackling stått i strid med spelreglerna för ishockey och bedömde den dessutom som avsiktlig. Hovrätten tog dock hänsyn till att målsäganden befunnit sig fri och fullt spelbar i försvarsområdet till vilket den tilltalades uppgift varit att försvara och finner med stöd av detta att tacklingen i sig blivit mer förklarlig, även om den inte ansågs som mer försvarlig. Konstaterades gjordes även att den tilltalade med tacklingen måste haft uppsåt att tillfoga målsäganden någon form av smärta. Frågan som hovrätten då ställde sig var om uppsåtet även omfattade våld som, förutom strider mot det idrottsliga reglementet i fråga, även går utöver vad en ishockeyspelare har samtyckt till genom sitt frivilliga deltagande i matchen. Hovrätten svarade nekande på den frågan då den ansåg att det i målet saknades belägg för att så skulle vara fallet och ogillade därav åtalet.

Även i ett något senare mål i Svea hovrätt¹⁴⁰ diskuterade hovrätten omfattningen av idrottsmäns samtycke vid frivilligt deltagande vid idrottsutövning. I målet hade målsäganden spelat iväg pucken och åkt mot spelarbåset för att byta när han, stillastående, blivit träffad av ett slag med i ansiktet som orsakade honom frakturer på näsbenet och ena okbenet. Den tilltalade i målet uppgav att han varit tvungen att väja undan för motspelare när han oavsiktligt åkt på målsäganden. Enligt den tilltalade hade han reflexmässigt höjt händerna, i vilka han fortfarande hållit klubban, vid kollisionen för att skydda sig. Av flera vittnesmål framgick i målet att tacklingen som den tilltalade utfört var regelrätt, med undantag för den höjda klubbföringen som tingsrätten i sina domskäl angett inte varit tillåten.¹⁴¹ Hovrätten inledde sin bedömning med att konstatera att sporten ifråga, ishockey, karakteriseras av snabbt och hårt spel vari spelarna kontinuerligt utsätts för våld vid närkamper och tacklingar. Deltagarna i en ishockeymatch har enligt hovrätten genom sitt deltagande godtagit risken att utsättas för detta våld. Hovrätten konstaterade vidare att de skador som målsäganden åsamkats hade uppkommit genom den regelstridiga höga klubbföringen men hovrätten ansåg trots detta att skadorna orsakats inom gränsen för vad målsäganden

¹³⁸ Hovrätten för Västra Sverige i mål B 4772-15, dom 2016-04-14.

¹³⁹ Hovrätten för Övre Norrland i mål B 237/82, dom 1983-06-14.

¹⁴⁰ Svea hovrätts dom i mål B 1762/83, dom 1984-05-25.

¹⁴¹ Se tingsrätten domskäl i målet i Uppsala tingsrätts dom i mål B 287/83, dom 1983-05-26.

anses ha samtyckt till genom sitt deltagande i spelet och ogillade således åtalet.

6.5 Slutsatser

6.5.1 Situationer som prövats av underrätterna

Det kan konstateras att rättsfallen genomgående behandlar omständigheter som faller under punkterna 3 eller 4 i framställningen i tidigare kapitel.¹⁴² Praxis har således enbart prövat regelstridiga och skadevällande handlingar som antingen överensstämmer med eller strider mot den enskilda idrottens idé. Genomgående har praxis funnit att sådana handlingar som faller under punkt 3, och således strider mot den enskilda idrottens regler men överensstämmer med dess idé, inte ska föranleda straffrättsligt ansvar. Det motsatta gäller vid handlingar som faller under punkt 4, och som således strider mot såväl den enskilda idrottens regler som dess idé. Vid sådana handlingar har praxis i samtliga av de redovisade fallen funnit att idrottsmannen ska bestraffas även utifrån det straffrättsliga systemet och inte bara utifrån det idrottsliga. Det kan även konstateras att ju längre ifrån den enskilda idrottens idé som handlingen begås desto större är risken att handlingen bedöms som brottslig och straffrättsligt ansvar således föranleds.

6.5.2 Ansvarsbedömningen när spelet är igång och när det är avblåst

Inledningsvis kan konstateras att gränsen mellan handlingar som begås i samband med spel eller utan samband med spel är flytande och svår att helt precisera. I en del av de fall som hanterats under avsnittet för praxis i samband med spel har handlingen begåtts i direkt anslutning till kamp om bollen eller pucken men inte i en direkt kamp om bollen eller pucken. Att avgöra huruvida dessa omständigheter ska anses som i samband med spel eller ej är en tolkningsfråga och hänsyn måste tas till de snabba händelseförlopp som ofta kännetecknar idrotten. Jag valde därför att göra uppdelningen utifrån handlingar som är helt utan samband med spel, det vill säga där bollen eller pucken är på ett helt annat ställe av planen, och handlingar där handlingen föregåtts av kamp om bollen eller pucken i direkt anslutning.

Handlingar som begås sedan spelet avblåsts synes föranleda straffrättsligt ansvar enligt den bedömning som hovrätten gjorde i mål RH 1995:23. Detta

¹⁴² Se uppdelningen av de olika situationerna som idrottsrelaterat våld kan begås inom under avsnitt 5.2.

då sådana gärningar faller utanför den toleranta bedömningen av såväl straffbarheten som av andra frågor rörande straffmätning och påföljdsval.¹⁴³ Bedömningen av sådana handlingar synes ta sin utgångspunkt i att handlingar som begås sedan spelet avblåsts faller utanför gränsen för den toleranta bedömningen av ansvarsfrihet vid idrottsrelaterat våld. En sådan utgångspunkt torde stödjas av att handlingar som begås sedan spelet blåsts av inte kan anses omfattas av spelets idé, och således borde falla under punkt 4. Det är naturligtvis svårt att motivera att en sådan handling skulle kunna omfattas av spelets idé och huruvida spelet är igång eller avblåst torde således påverka ansvarsbedömningen i omfattande grad. Dock borde i sammanhanget poängteras att rätten vid ett tillfälle tagit hänsyn till den tilltalades uppfattning om att spelet varit igång då händelseförloppet utspelat sig under kort tid.¹⁴⁴

När spelet istället inte är avblåst beror ansvarsbedömningen på huruvida handlingen begåtts utan samband med spel eller inte. Vad gäller handlingar som begåtts utan samband med spel synes utgångspunkten vara att sådana handlingar inte kan anses överensstämma med idrottens idé. Utifrån denna utgångspunkt borde således samtliga fall av idrottsrelaterat våld som begåtts utan samband med spel föranleda straffrättsligt ansvar. Det framgår dock av framställningen i avsnitt 6.4.2 att så inte är fallet. I både de mål som redovisats för under avsnittet blev den tilltalade ansvarsbefriad. Hovrätten ansåg i båda målen att våldet utövats inom ramen för det samtycke som en idrottsman lämnat genom sitt deltagande i spelet. Anmärkningsvärt är dock att båda målen rör våld som begåtts under en ishockeymatch. Det skulle kunna vara så att ansvarsfrihet föranletts då ishockey är en idrott vars spelregler tillåter större våldsanvändning än vad de andra kontaktsporternas spelregler gör. Således omfattas ishockeyns idé av en större grad våld än vad de andra kontaktsporternas idé omfattar. Hade handlingarna istället begåtts vid utövandet av någon annan kontaktsport skulle kanske ansvarsbedömningen då blivit någon annan. Ett sådant påstående skulle kunna stödjas av den slutsats som hovrätten i RH 2011:62 kommer fram till, det vill säga att ju närmare spelets idé handlingen begås desto större är möjligheten till att handlingen bli ansvarsbefriad¹⁴⁵, men något vidare belägg för sådan en slutsats saknas.

Vid handlingar om begås i samband med spel kan slutsatsen dras att straffrättsligt ansvar som utgångspunkt inte föranleds. I samtliga mål som bifallits, och således föranlett straffrättsligt ansvar, har gärningen utgjorts av gränsfall till att falla utanför sambandet med spelet.¹⁴⁶ Gärningarna i målen har inte begåtts i direkt samband med spelet utan i anslutning därtill. Således skulle kunna sägas att ju mindre samband med spelet som handlingen har desto större är risken att straffrättsligt ansvar föranleds.

¹⁴³ Se avsnitt 6.4.1.

¹⁴⁴ Se Skellefteå tingsrätts dom under avsnitt 6.3.2.

¹⁴⁵ Se under avsnitt 6.4.1.

¹⁴⁶ Se framställningen i avsnitt 6.3.1.

6.5.3 Val av ansvarsfrihetsgrund

Den ansvarsfrihetsgrund som nästintill uteslutande används av praxis är samtyckesbestämmelsen. I enbart ett utav målen, RH 1995:23¹⁴⁷, nämns en annan ansvarsfrihetsgrund och i något enstaka mål framgår ingen bestämd ansvarsfrihetsgrund alls.¹⁴⁸ Gällande RH 1995:23 och hovrättens användning av ”tolerans” och ”tolerant straffrättslig bedömning” bör noteras att HD benämnde social adekvans först i en dom från 1997.¹⁴⁹ Användning av uttrycken ”tolerans” och ”tolerant straffrättslig bedömning” skulle således kunna ge uttryck för att hovrätten avsåg en ansvarsfrihetsgrund liknande social adekvans men att begreppet fullt ut inte ansågs accepterat inom praxis än.

Då samtyckesbestämmelsen används av praxis nästan uteslutande och RH 1995:23 är det enda rättsfall som använder sig av annan ansvarsfrihetsgrund, även i nutid, kan konstateras att någon märkbar skillnad mellan målen som bedömdes innan förarbetenas tillkomst och de som bedömdes efter inte föreligger. Anmärkningsvärt gällande detta är att praxis, trots att förarbetena som tillkom i slutet av 1980-talet och början av 1990-talet samt den straffrättsliga doktrinen till stor del förespråkar användningen av en annan ansvarsfrihetsgrund, fortfarande på 2010-talet använder sig av samtyckesbestämmelsen i stor omfattning. Vad detta beror på kan bara spekuleras i men en inte alltför orimlig slutsats torde vara att det i rättskällorna råder för stor oklarhet och oenighet i vilken ansvarsfrihetsgrund som bör tillämpas vid idrottsrelaterat våld.

¹⁴⁷ Se under avsnitt 6.4.1.

¹⁴⁸ Se exempelvis SvJT 1966 rf s. 57-62 vars bakgrund och domskäl redovisas för under avsnitt 6.3.1.

¹⁴⁹ Se under avsnitt 4.1.2.

7. Avslutande slutsatser och analys

7.1 När idrottsrelaterat våld föranleder straffrättsligt ansvar

Frågan när idrottsrelaterat våld föranleder straffrättsligt ansvar besvaras enklast med den omvända frågan: när ansvarsbefrias handlingar som begåtts under idrottsutövning? Inledningsvis kan konstateras att idrottsrelaterat våld kan ansvarsbefrias både på A1-nivå, då gärningen anses vara socialadekvat genom bristande gärningsculpa, och A2-nivå, genom antingen samtyckesbestämmelsen eller någon oskriven ansvarsfrihetsgrund. De gärningar som överensstämmer med den enskilda idrottens regler eller gärningar som strider mot reglerna men som överensstämmer med den enskilda idrottens idé är sådana gärningar där ansvarsfrihet blir aktuell. Motsatsvis särbehandlas inte gärningar som strider mot såväl reglerna för den enskilda idrotten som dess idé utan sådana gärningar föranleder straffrättsligt ansvar. Gränsen för ansvarsfrihet vid idrottsrelaterat våld går således mellan punkten 3 och 4 i framställningen ovan¹⁵⁰ och ju närmare punkten 4 som gärningen kommer desto större är risken för straffrättsligt ansvar. Men hur bör då ”den enskilda idrottens idé” förstås? Av framställningen ovan framgår att Malmsten förklarar spelets idé som det sätt som den enskilda idrotten är avsedd att utövas.¹⁵¹ En utgångspunkt torde vara att syftet med knuffen eller tacklingen beaktas. En skadevällande knuff eller tackling som enbart är avsedd att förhindra motståndaren i dess anfallsrörelse mot mål eller förhindra motståndaren från att spela vidare bollen eller pucken synes falla inom spelets idé. Motsatsvis torde således en skadevällande knuff eller tackling som på intet sätt har något samband med spelet falla utanför omfattningen av spelets idé och således föranleda straffrättsligt ansvar. Frågan som då kan ställas är huruvida skadevällande handlingar som faller inom ramarna för spelets idé ändå borde kunna bestraffas i någon utsträckning. Ta exempelvis en idrottsman som, i syfte att erövra bollen eller pucken, tacklar sin motståndare så att denne skadas. Gärningen är både skadande och förmodligen även regelvidrig men faller under spelets idé då syftet varit att erövra bollen eller pucken. Borde då inte möjligheten att bestraffa sådana gärningar utvidgas om de föranleder allvarlig skada på motståndaren? Många skulle förmodligen, om än något tveksamt, svara jakande på den frågan om hänsyn till målsäganden tas. Dock skulle en sådan bedömning av straffrättsligt ansvar förmodligen skapa en ännu större oklarhet i hur en idrottsman får agera på idrottsplanen utan att riskera åtal och straffrättsliga påföljder. En sådan utökad oklarhet torde knappast vara något som vare sig lagstiftaren eller rättstillämparen eftersträvar.

¹⁵⁰ Se avsnitt 5.2.

¹⁵¹ Se avsnitt 5.1.

7.2 Problematiserande av den straffrättsliga särbehandlingen av idrottsrelaterat våld

Av det anförda i denna uppsats framgår att idrottsrelaterat våld särbehandlas i jämförelse med andra liknande gärningar som begås på annan plats såtillvida att möjligheten till ansvarsfrihet är utvidgad. Svårare fall av misshandel föranleder ansvarsfrihet än vad som normalt accepteras. Anledningen till att denna särbehandling sker är då många idrotter bedrivs på ett sådant sätt att visst oavsiktligt och avsiktligt våld är oundvikligt. En viss grad av våld krävs för att uppfylla syftet med idrotten och således kan dessa handlingar inte rimligen bestraffas. Det faktum att idrotten åtnjuter både statligt och kommunalt stöd kan även anses vara en motivering till att idrotten tillerkänns den särbehandlade ställning inom samhället, i syfte att åstadkomma de positiva effekter som idrotten anses ha på samhället. Frågan är då huruvida denna särbehandlade ställning som idrotten har står i strid med principen om allas likhet inför lagen. Så skulle kunna anses vara fallet då två gärningar som synes likna varandra i det ena fallet (vid idrottsutövning) befrias från ansvar medan det i det andra fallet (under annan omständighet) bestraffas. Dock måste tas i beaktande att gärningarna fullt ut inte kan anses vara lika då idrottsrelaterat våld som omfattas av den enskilda idrottens idé har begåtts i syfte att utöva en av samhället accepterad idrott. Således torde den skadevällande gärningen även den vara att anse som accepterad då den begåtts för att uppfylla ett accepterat och beaktansvärt syfte. En misshandel under andra omständigheter, exempelvis på en nattklubb eller på gatan, kan knappast anses uppfylla ett sådant beaktansvärt syfte.

Dessutom kan inte, med stöd av Diesens framställning vilken redovisats för i avsnitt 2.3, likhet inför lagen fullt ut diskuteras så länge samhället inte är helt jämlikt. Idrotten har en särbehandlad roll i samhället eftersom effekterna av idrottsutövningen anses vara så viktiga för samhället att det är orimligt att bestraffa gärningar som begåtts i syfte att utöva idrott. Att idrottsrelaterat våld behandlas på ett annat sätt än våld som begåtts under andra omständigheter torde således vara en nödvändig särbehandling för att de samhällsnyttiga effekter som idrotten åstadkommer ska kunna förverkligas.

7.3 Problematiserande av det oklara rättsläget

Av det anförda i uppsatsen framgår även att det råder oklarheter i vilken ansvarsfrihetsgrund som ska tillämpas vid idrottsrelaterat våld samt hur denna ansvarsfrihet egentligen ska motiveras. Underrättspraxis använder sig nästintill uteslutande av samtyckesbestämmelsen¹⁵² trots att både förarbeten och straffrättslig doktrin till mångt och mycket förespråkar användningen av en annan ansvarsfrihetsgrund då samtyckesbestämmelsen anses vara otillräcklig. Som nämnts under slutsatserna till rättsfallskapet i kapitel 6 kan en inte alltför orimlig slutsats vara att praxis använder sig av

¹⁵² Se under avsnitt 6.5.3.

Samtyckesbestämmelsen i brist på klarhet på området. Frågan är då huruvida det faktum att olika ansvarsfrihetsgrunder förespråkas och används kan orsaka några problem. Det synes föreligga både fördelar och nackdelar med att flera ansvarsfrihetsgrunder kan tillämpas på idrottsrelaterat våld. En fördel som kan lyftas fram avseende möjligheten att använda flera ansvarsfrihetsgrunder är den utvidgade möjligheten för rättstillämparen att ansvarsbefria idrottsrelaterat våld utifrån den specifika situationen. Vid mindre avvikelser från spelets regler synes samtyckesbestämmelsen vara tillräcklig att tillämpa då gärningen torde omfattas av det samtycke som idrottsmannen får anses ha lämnat vid sitt deltagande i spelet. När avvikelserna istället är sådana att de inte längre kan anses omfattas av idrottsmannens samtycke, men där straffrättsligt ansvar inte heller kan anses vara rimligt, kan istället en annan ansvarsfrihetsgrund tillämpas. Ansvarsfrihetsgrunderna skulle således kunna tillämpas som komplement till varandra efter beaktande av den aktuella situationen i målet. Den nackdel med att tillämpa flera ansvarsfrihetsgrunder vid idrottsrelaterat våld som framförallt borde lyftas fram är bristen på rättssäkerhet, och då främst bristen på klarhet och förutsebarhet. Vid tillämpningen av flertalet ansvarsfrihetsgrunder finns risken idrottsmännen inte kan förutse vilka gärningar under idrottsutövning som anses accepterade och vilka som de borde avstå från att begå. Dock torde tillämpningen av flera ansvarsfrihetsgrunder inte föranleda att idrottsmännens ansvarsfrihet begränsas utan snarare att den utvidgas när rättstillämparen kan tillämpa olika ansvarsfrihetsgrunder efter beaktande av situationen. Således skulle denna rättssäkerhet vid tillämpningen av flera ansvarsfrihetsgrunder inte vara till den tilltalades nackdel.

Även om fördelarna med att tillämpa flera olika ansvarsfrihetsgrunder vid idrottsrelaterat våld enligt min mening får anses överväga nackdelarna så borde ändå någon form av klargörande av rättsläget göras för att uppfylla kraven på rättssäkerhet och förutsebarhet. Ett sådant klargörande torde inte vara möjligt genom lagstiftande då rättsområdet är alldeles för omfattande. Istället borde HD ta upp ett idrottsrelaterat misshandelsmål till prövning och däri en gång för alla klargöra vilken eller vilka ansvarsfrihetsgrunder som de som prejudicerande instans förespråkar och hur dessa ansvarsfrihetsgrunder i så fall ska ses i förhållande till varandra. Avsaknaden av prejudikat på området är en bidragande faktor till att rättsläget vad gäller idrottsrelaterat våld är så pass oklart som framgått av uppsatsen. Ett förtydligande genom ett prejudicerande avgörande skulle således bidra till att förtydliga rättsområdet avsevärt.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Propositioner

Prop. 1993/94:130 Ändringar i brottsbalken m.m. (ansvarsfrihetsgrunder m.m.)

Statens offentliga utredningar

SOU 1988:7 Frihet från ansvar

SOU 2008:59 Föreningsfostran och tävlingsfostran – en utvärdering av statens stöd till idrotten

Övrigt

Regleringsbrev för budgetåret 2016 avseende anslag 13:1

Litteratur

Agge, Ivar:

Straffrättens allmänna del – föreläsningar, andra häftet.
Stockholm 1961

Agge, Ivar:

Straffrättens allmänna del – föreläsningar, tredje häftet.
Stockholm 1969

Asp, Petter; Ulväng, Magnus och Jareborg, Nils:

Kriminalrättens grunder 2a uppl.,
Uppsala 2013

Asp, Petter och Rosén, Jan:

The Pirate Bay – en kommentar i Svensk juristtidning 2011 s. 103-119

- Berggren, Nils-Olof: *Brottsbalken – en kommentar* (1 juli 2015, Zeteo)
- Diesen, Christian: *Processrättsligt perspektiv – om positiv och negativ särbehandling i straffprocessen i ”Likhet inför lagen”* (red: Christian Diesen, Claes Lernestedt, Torun Lindholm och Tove Pettersson) Stockholm 2005 s. 183-390
- Jareborg, Nils: *Allmän kriminalrätt.* Uppsala 2001
- Jareborg, Nils: *Prolog till straffrätten.* Uppsala 2011
- Jareborg, Nils: *Rättsdogmatik som vetenskap* i Svensk juristtidning 2004 s. 1-10
- Jareborg, Nils: *Straffrättens gärningslära.* Stockholm 1995
- Kleineman, Jan: *Rättsdogmatisk metod i ”Juridisk metodlära”* (red: Fredric Korling och Mauro Zamboni) Lund 2013 s. 21-45
- Leijonhufvud, Madeleine, Wennberg, Suzanne och Ågren, Jack: *Straffansvar* 9e uppl., Stockholm 2015
- Lernestedt, Claes: *Likhet inför lagen – rättsfilosofiska perspektiv.* Stockholm 2015
- Malmsten, Krister: *Culpavariabler vid idrottsskador* i

- Idrottsjuridisk
skriftserie nummer 5,
Artikelsamling 2000,
svensk idrottsjuridisk
förening 2001 s. 117-
126.
- Malmsten, Krister: *Idrottsnorm som
juridisk standard i
Svensk juristtidning
1997 s. 240-249*
- Malmsten, Krister: *Idrottsvåld och
idrottstvister – 138
rättsfall. Stockholm
1994*
- Malmsten, Krister: *Idrottsvåld –
regelkonformitet och
rättsenlighet I: Skuld
och ansvar –
Straffrättsliga studier
tillägnade Alvar
Nelson (red: Nils
Jareborg och Per Ole
Träskman) Uppsala
1985*
- Malmsten, Krister: *Konfliktlösning inom
idrottsrörelsen i
Svensk Juristtidning
1995 s. 497-509*
- Riksidrottsförbundet: *Idrotten i siffror –
svensk idrott i
samhället. 2015*
- Strahl, Ivar: *Allmän straffrätt i vad
angår brotten. Lund
1976*

Elektroniska källor

Abrahamsson, Hans; Norberg, Linus och Wahlberg, Malin: ”Överfallet under uppvärmningen”, Aftonbladet, publicerad den 29 mars 2015. Hämtad 15 maj 2016 på <http://www.aftonbladet.se/sportbladet/hockey/sverige/shl/rogle/article20546133.ab>

Balcer Bednarska, Jaqueline och Ivars, Nils: ”Hockeyattacken från Röglespelaren kan vara brottslig misshandel”, Allt om juridik, publicerad 9 april 2015. Hämtad 14 maj 2016 på

<http://www.alltomjuridik.se/hockeyattacken-misshandel/>

Dagens nyheter, publicerad den 3 mars 2015. Hämtad den 15 maj 2016 på

<http://www.dn.se/sport/misshandel-pa-handbollsplan/>

Flinck, Johan: ”Det är ruskigt fult och helt avsiktligt”, Aftonbladet, publicerad den 9 december 2013. Hämtad den 15 maj 2016 på

<http://www.aftonbladet.se/sportbladet/handboll/article17992242.ab>

Jägemar, Rufus O: ”Fotbollsspelaren döms för misshandel”, SVT nyheter, publicerad den 12 juni 2015. Hämtad den 16 maj 2016 på

<http://www.svt.se/nyheter/lokalt/upsala/fotbollsspelaren-doms-for-misshandel>

Jönsson, André och Sköldbäck, Carl: ”Stort tumult vid P16-match i Eskilscupen – polis fick tillkallas”, Helsingborgs dagblad, publicerad 1 augusti 2015. Hämtad 15 maj 2016 på

<http://www.hd.se/2015-08-01/stort-tumult-vid-p16-match-i-eskilscupen--polis-fick-tillkallas>

Jönsson, Fredrik: ”Stängs av ett halvår – slutar med handbollen”, Aftonbladet, publicerad den 2 december 2011. Hämtad den 16 maj 2016 på

<http://www.aftonbladet.se/sportbladet/handboll/article14023613.ab>

Riksidrottsförbundet: ”Ideellt arbete gör idrotten” senast uppdaterad den 13 april 2016. Hämtad den 3 maj 2016 på

<http://www.rf.se/Idrottensfinansiering/>

Riksidrottsförbundet: ”Samhället gynnas av en god idrottsrörelse” senast uppdaterad 13 januari 2016. Hämtad den 2 maj 2016 på

<http://www.rf.se/Idrottenssamhallsnytta/>

Wiik, Max; Ek, Mattias och Östman, Petter: ”Slagsmål inför semin – på uppvärmningen”, Expressen, publicerad 4 april 2016. Hämtad 15 maj 2016 på

<http://www.expressen.se/gt/sport/slagsmal-infor-semin---pa-uppvarmningen/>

Rättsfallsförteckning

Högsta domstolen

NJA 1957 C 676
NJA 1988 s. 586
NJA 1993 s. 553
NJA 1997 s. 636
NJA 1999 s. 460
NJA 2009 s. 776
NJA 2013 s. 397
NJA 2014 s. 808
NJA 2015 s. 45
SvJT 1966 rf s. 57

Hovrätterna

Hovrätten för Västra Sverige, 2016-04-14, i mål B 4772-15
Hovrätten för Övre Norrland, 1983-06-14, i mål B 237/82
Hovrätten för Övre Norrland, 2014-01-17, i mål B 328-13
RH 1995:23
RH 2011:62
RH 2012:56
RH 2013:27
Svea hovrätt i mål B 76/55
Svea hovrätt, 1984-05-25, i mål B 1762/83

Tingsrätterna

Hässleholms tingsrätt, 1982-05-26, i mål B 57/82
Hässleholms tingsrätt, 1982-10-27, i mål B 182/82
Jakobsbergs tingsrätt, 1977-10-10, i mål B 380/77
Oskarshamns tingsrätt, 1977-10-05, i mål B 257/77
Skellefteå tingsrätt, 1986-09-24, i mål B 125/86
Skellefteå tingsrätt, 1990-03-13, i mål B 308/89
Umeå tingsrätt, 1982-07-06, i mål B 121/81
Umeå tingsrätt, 2013-03-26, i mål B 1728-12
Uppsala tingsrätt, 1983-05-26, i mål B 287/83